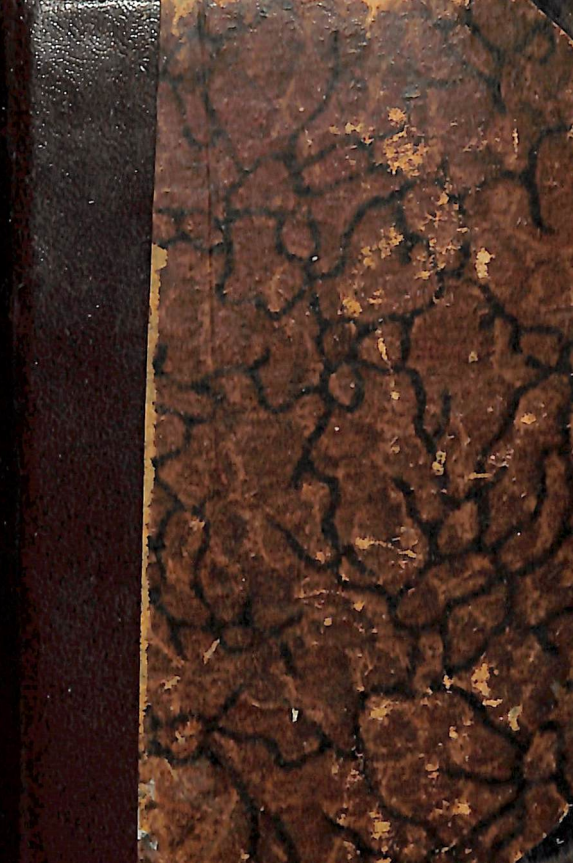

ՆՈՐ Ն ԱՍՏՈՒԱԾ

ԳՈՆՐԱՏԱՅ ՊՈԼԱՆՏԻՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ ՅԻՏԱԼԱԿԱՆ ԵՆ

ԿԱՐՆԵՑԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊ. Ս. Ղ. ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

1877

« Եւ բազում սուտ մար-
գարէք յարիցեն եւ զբազու-
մըս մոլորեցուցեն : »

Մատթ. ԻԳ. 44.

350442

ՆՈՐՆ ԱՍՏՈՒԱԾ

Ա.

ԱԶԱՏ ՈՐՄՆԱԴՐԱՅ (ՖՐԱՄԱՍՕՆ
ՆԵՐՈՒՆ) ՄԷԿ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՈՁ այնչափ հեռի ու . . . քա-
ղաքէն , մէկ մեծաշէն տուն մը
կը բարձրանայ , որուն տանեա-
ցը վրայ ոսկեղօծ գունտ մը ա-
րեւուն ճառագայթները կը ցո-
լացունէ . այդ տունը զուարթ ու
հաճոյական երեւոյթ մը ունի .
զուարճալի ու գեղեցիկ պարտի-
զի մը մէջտեղը զետեղուած է , եւ
իւր պատուհաններն ալ բարձր
են ու ամենանուրբ բիւրեղներով
փակուած . ու թէպէտ այնպէս
մը կ'երեւի թէ հոն ներսը ամէն
բան ժպտող , ամեն բան ուրա-

ԱՅ

1-1543ա

խարար է, սակայն ան փառա-
ւոր շէնքին բոլորտիքը չգիտեմ
խնչպիսի մէկ ահռելի նսեմու-
թիւն մը ու ձախողութիւն մը
կը տիրէ: Բարձր պատմը պար-
տէզը կը շրջապատէ, ու երկաթ-
եայ վանդակապատ տունըն ալ
միշտ գոց կը մնայ: Երբէք չի
լսուիր մարդ ու բարեկամ ձայն
մը. եւ աս սովորական լռու-
թիւնը միայն երբեմն երբեմն
կ'ընդհատի գիշեր ժամանակ խոր-
հըրդաւոր վեր ու վայր անցու-
մով մը: Կառքեր կ'ելլեն քաղա-
քէն՝ որոնք գալով վանդակապա-
տին առջեւ կանկ առնելով տը-
խուր եւ ձախող պատկերներ
անոնց վրայէն վար կ'իջնեն, ու
վանդակապատը առջեւնին պատ-
րաստ կը բացուի, շուտ մը ա-
նոնց քայլերուն ետեւէն դար-

ձեալ գոցուելու համար: Աս գի-
շերային այցելուներուն ամենքն
ալ կառքով չեն հասնիր այս ա-
մայի տեղս. հապա ոմանք ալ
հետեւակ կուգան, որոնց՝ որոշ
տրուած նշանի մը ճամբայ կը
բացուի որ մտնեն: Եւ երբ ա-
մենէն վերջինն ալ հասնի ու
դուռն ետեւէն գոցուելով անե-
րեւոյթանայ, վերի դատիկոնին
պատուհաններուն երկայն շար-
քին մէջէն փայլիլուն լոյս մը
կսկսի շողշողալ, սակայն չկայ
ձայն մը՝ որ գիշերուան մթոյն
մէջէն անցնելով՝ գայ պատմէ
թէ հոն վերը ինչ կըլլայ:

Այս երեկոյ ալ, կէս գիշերէն
ժամ մը եւ աւելի ալ յառաջ
վանդակապատը ամէն վայրկեան
կը բացուի դուռը զարնողներուն
մուտք տալու համար: Կամ ա-

ռանձին կամ ընկերացեալ գիշերային հիւրերը հետզհետէ կը հասնին : Իրենց քայլին մէջ հոգ մը եւ շտապ մը կը նշմարուի, որպէս թէ շատ կարեւոր եւ ստիպողական գործ մը գիշերնք գրաւած ըլլայ : Հազիւ թէ բերաններէն խօսք մը կելլէ, եւ լուռ են շարունակ այդ գիշերուան պատկերները : Խորհրդաւոր մարդիկը աշխատիւ քայլով մը պարտիզին ծուռ եւ մութ ճամբայներէն անցնելով կը հասնին վերջապէս չքեղ լուսաւորեալ գաւիթը : Սանդուխէն վեր կ'ելլեն ու աներեւոյթ կ'ըլլան սրահին երկայնութեամբը երկու կողմէն գտնուած դռներուն ետեւը :

Սոյն միջոցին կը վառուի հազար լուսով ջահը՝ որ սրահին ա-

ռաստաղէն կախուած է, սեւ կերպասով ծածկուած երկայն սեղանի մը վրայ, որուն բոլորտիքը բազկաթոռներ կան եւ անոր վերի գլուխն ալ աւելի մեծ ու զարդարունաթոռ մը : Սեղանին մէջտեղը եզական ձեւով ու այլակերպ պատկերներով զարդարուած տուփ մը կայ, որուն վրայ ալ գետեղուած է գանկ մը խորացած աչքերովը ու ճերմակ ակռաներովը ահարկու : Սրահին առաստաղին վրայ արեգակ մը նկարուած է ոսկի ճառագայթներով որոնք կերպ կերպ նշանաւոր պատկերներով շրջապատուած են : Նմանապէս պատերն ալ այլակերպ բաներ ներկայացունող նկարներով ծածկուած են, որոնց մէջ յաճախ նա շատ տեղեր որմնադրի գործիքներ կրկնուած են : Ծեփիճը, մուրճը, քանոնը, չափը, անկիւ-

նաչափը , կարկինը կը տեսնուին
ամէն վայրկեան այլեւայլ մեծու-
թեամբ եւ խուժք խուժք : Ասոնց
մէջ տեղերն ալ ըստ քմաց ամենա-
խոշոր գրիչներ , խաչաձեւ իրա-
րու վրայ գրուած սլաքներ, այլա-
կերպ եւ անխմանալի տառերով
գրքեր , պառկած քար մը՝ որուն
ուսին վրայ խաչ մը կայ . բազ-
մաժողով մեղուներու փեթակ-
ներ, լուսիններ, երկրագունտեր,
փայլուն կրակով մէկտեղ սեղա-
նին վրայ դրուած մերկ մարդու
մը պատկերը եւ ուրիշ նշաններ:
Ասոնց ամենուն մէկտեղ բովան-
դակութիւնը մարդը կը սարսա-
փեցունէ: Այն սրահին մէջ կար-
ծես անդնդային ոգին կը թռչտի:

Ահա զանգակի երեք հարուած-
ներ տունը կը հնչեցնեն . սրա-
հին մէջ նայող շատ մը դռներ

կը բացուին : Քառասունի չափ
մարդիկ հանդարտաքայլ եւ ան-
ձայն ներս կը մտնեն : Առանց
իրարու խօսք մը ըսելու եւ ոչ
ասդին անդին նայելու, մեծ սե-
ղանին կը մօտենան , գանկին
տուփին առջեւ խոնարհութիւն
մը կընեն ու կը նստին : Ամե-
նուն ձեռքը մէկ մէկ մուրճ եւ
փայտէ ուռ կայ . ամենքը մէկ
կերպ հագուած են , սեւ երկայն
զգեստ մը իրենց անձը կը ծած-
կէ , ու ամեն մէկն ալ իր զգես-
տին վրայէն հին ձեւով ճերմակ
կաշիէ գոգնոց մը կախեր է վզէն
ի վար կրծկալով ու կաշիէ կա-
պով մը , որն որ մէջքին վրայ ալ
փայլուն կոճակով մը հաստատ-
ուած է :

Թէպէտ ատ մարդիկն ամենքն
ալ գոգնոց ու որմնադրի գոր-

ծիրքներն ունին, բայց առաջին նայուածքով մարդ կը ճանչնայ որ ատոնք ճշմարիտ գործաւորներ չեն: Գողգնոցներն ամենքն ալ մաքուր են, վրանին ոչ կրի բիծ մը կայ եւ ոչ աշխատութեան ուրիշ հետք մը: Զեռքերնին ալ բարակ, փափուկ եւ ոսկի մատանիներով զարդարուած են, որմնադրի ձեռքեր չեն: Ու մանք ակնոց ալ ունին, կարծես թէ սուր նայուածքնին ծածկելու համար: Իրենց երեսները տարւոյ եղանակներէն թուխցած չեն, հապա դեղնած ու նիհար են կամ թէ գեր ու կարմրած: Մէջերնին կայ այնպէս դուրս ցցուած ուռած փոր, որ մինչեւ անդամ գողգնոցը վեր տնկուած կը կենայ. բայց վտիտներն աւելի շատ են՝ քան թէ

գերերը, եւ ամենքն ալ տարիքնին առած չափահաս են:

Մինչդեռ լուռ ու մունջ նստեր են դանկին տուփին բոլորը, իրենց դէմքին վրայ կը նշմարուի որ անձկանօք մը կսպասեն. սակայն ոչ հարցում մը եւ ոչ խօսք մը: Այնպէս կերելի թէ հոս խօսիլը խստիւ արգիւտած ըլլայ: Արձանի նման իրենց աթոռներուն վրայ մնացեր են ու բոլոր այդ լռակաց ժողովը ծածկախորհուրդ ծանրութիւն մը ցոյց կուտայ:

Այնչափ աթոռներուն մէջէն միայն մեծ աթոռն է որ դատարկ մնացեր էր: Եւ ահա մէկէն ամենքը ոտքի կելլեն. վերջինն ու ամենէն բարձրաստիճանը ներս կը մտնէ. իւր զգեստն ու գողգնոցն ալ միւսներուն նը-

ման են . բայց ասոր կուրծքին վրայ լայն ժապաւէնով կախուած աստղ մը կը փայլի , իր բարձր պատուոյն նշանն է : Յասկէ մարդը ժողովականաց յարգական մեծարանքը թեթեւ մը գլուխը ծռելով ընդունելէն վերջ կը նստի : Ամենուն աչքը անձկանօք իր կերպարանքէն ու իր շարժումներէն կախուած է : Ուստի ինքն ալ փայտէ մուրճը վեր վերցունելով կը զարնէ սեղանին վրայ , որուն հետեւելով մէկալոնք ալ նոյնը կը կրկնեն :

« Յարգելի եղբարք : » Կ'սկսի գահերէցը « թէպէտ ամենակարեւոր հրաման մը աս իրիկուն եւ միայն ուշ ժամանակ ձեռքս հասաւ , որով եւ հարկադրուեցայ անյապաղ զձեզ այս եղբայրական ժողովքին հրաւիրել , այ-

1-1543 uel

սու ամենայնիւ գոհ եմ որ զամենքդ հոս կը տեսնեմ : Իբրեւ Մեծ-Ուսուցիչ , ուրեմն , չեմ կըրնար ամեն բանէ յառաջ չի գովել ձեր աշխատասիրութիւնը , որն որ միեւնոյն ատեն գրաւական մ'է ձեր անխոնջ գործունէութեանը այն կարեւոր ձեռնարկութեան մէջ , որուն ամէն Յրամասօնք կոչուած են սա որոշիչ օրերուս մէջ : »

Մեծ-Ուսուցիչը իր գոգնոցին տակէն թուղթ մը դուրս կը հանէ :

« Լսեցէք , յարգելի եղբարք , թէ ինչ յատակապծեր ու ինչ աշխատանք մեզի կը հրամայէ մեր պատուական մայրը , մեր երկրին Մեծ-Պատշգամբը : »

Այս խօսքերուն ամենքը ոտքի կելլեն : Մեծ-Ուսուցիչը կը բանայ թուղթը ու հանդիտաւոր

հանդարտութեամբ մը կը կարգայ այսպէս :

«Մեծ-Պատշգամբն յերեջ Արեւելոյ, առ դուստր-Պատշգամբն յԱշխարհաբնոյ ողջոյն :

«Հռովմայ Քահանայապետն ու անոր եպիսկոպոսները կը յանգըզնին մարդկային ազգին ձեռքէն յափշտակել մարդկութեան, քաղաքավարութեան, ու ազատութեան ան քաղցր բարիքը՝ որոնց մեր համաշխարհիկ դաշնակցութիւնը տիրապետած էր խաւարին դէմ ըրած մէկ շարունակ կռիւով մը : Պապը՝ անյադ փառասիրութեամբ մը կուրացած ինքզինքը աստուածացուցեր է, որպէսզի ամենքը իրեն հպատակին ու ամեն ստեղծեալ էակ իր տիրապետութեան ենթարկեալ ըլլայ : Աս՝ ազատու-

տութեան ու մարդկութեան դէմ ոճրին պէտք է որ ամեն Պատշգամբները հակառակ ելլեն, իրենց պարտքը ըլլալով կռուիլ, աշխատիլ, նեղութիւն կրել, նաեւ եթէ հարկ ըլլայ մեռնիլ լուսոյ եւ ճշմարտութեան համար : Ելլենք ուրեմն, մահու չափ կռուելու այս ապականեալ եւ ոճրագործութեամբ լի Հռովմայ դէմ : Բոլոր դուստր-Պատշգամբները, բոլոր գործատունները մեր բովանդակ երկրին, պէտք է որ ձեռք դարնեն սա անսխալ Պապին հակառակ աշխատելու, եւ սկսածնին եռանդով շարունակելու ու յաղթանակով գլուխ հանելու :

Բայց որպէսզի հասարակաց աշխատանքը գործելու մէջ միութիւն ունենայ ու յաջողութիւնն

ապահով ըլլայ, հետեւեալը կը պատուիրենք :

(1) «Մեր կարգին ծառայութիւն ընող բոլոր պարբերական տպագրութիւնը շուտ մը պիտի սկիզբ տայ թունաւոր յօդուածներով պապական անօխալութեան դէմ, եւ միշտ պիտի կրկնէ իր կշտամբանքները ան վտանգներուն վրայօք՝ զորոնք աս անընդունելի վարդապետութիւնը կ'սպառնայ ազատ մարդկութեան, մինչեւ որ պապական կուրուքը կործանի ու ջախջախի :

(2) «Կառավարութեան ամէն պաշտօնեայներն որ Ֆրամասօն են, պարտական են աս կոուլին մէջ՝ իրենց պաշտօնական գիրքէն յառաջ եկած բոլոր ազդեցութիւններն ի գործ դնել, ըստ որում Ֆրամասօնական երդու-

մը՝ տէրութեան դրած երդումէն վեր է, ինչու որ անոր առարկայ են աւելի գերազանց բաներ, լոյսը եւ ճշմարտութիւնը :

(3) «Ամէն քաղաքներուն, աւաններուն ու գիւղերուն մէջ պիտի սկսուի անյապաղ խառնակութիւն հանել պապական անսըխալութեան դէմ: Ժողովրդեան մեծ ամբոխը պէտք է որ շարժման մէջ դրուի հակառակ Պապին ու անոր աստուածացումանը : Թէ ինչ միջոցներով եւ ինչ ճամբաներով պէտք է ժողովրդեան մէջ այդ գրգռումը յառաջ բերել, ատի իւրաքանչիւր ժողովրդեան դուստր-Պատըշգամբին կամ Գործատան խոհեմութենէն կը կախուի, որովհետեւ ամէն տեղ ու ամէն դա-

ւառ պարագաները նոյն չ'են :
Բայց մասնաւորապէս Կաթողիկ
Գղերը նշանի առնելու է , որ
ինչչափ հնար է ատոնցմէ մեծ
թիւ մը գրգռուի իր ազդեցու-
թեամբը թշնամանալ Պապին ան-
սըխալութեանը :

(4) «Ամեն քաղաքներուն , ա-
ւաններուն եւ գիւղերուն մէջ
պապական անսխալութեան դէմ
ստորագրութիւններ պիտի ժող-
վուին , որոնք Ինքնակալին պի-
տի ներկայացուին ուղերձներով
մէկտեղ , որոնց մէջ ալ իր պաշտ-
պանութիւնը խնդրուի ատ նոր
վարդապետութեան դէմ , որ Տէ-
րութեան շատ վտանգաւոր է :

«Սակայն Մեծ-Պատշգամբը
յուսով է թէ գուստր-Պատշգամբ-
ները եւ Գործատունները խոհե-
մութեամբ , եռանդով ու քա-

ջութեամբ պիտի վարուին Հռով-
մայ Պապին անիծեալ համարձա-
կութեանը դէմ : Ամէն Պատըշ-
գամները պէտք է որ անխոնջ
կերպով աշխատիլ տան իրենց
Ոսոյսիչները , Ընկերները եւ Ոս-
անդները նոր վարդապետութիւ-
նը հասարակաց աչքին այնպէս
զգուելի գոյներով ներկայացու-
նելու , որ նորէն ան խաւարչտին
անդունդը գլորի , ուսկից ելած է :

«Յանուն Մեծ-Պատշգամբին
յերէց Արեւոյ , Մեծ-Ուսուցիչն
Ելիհու : »

Ազատ որմնադիրները աս ըն-
թերցումը ամենամեծ մտադրու-
թեամբ մը մտիկ ըրեր էին . բո-
ւոր դէմքերը կրակ կտրեր էին ,
ամենուն աչքէն բոցեր կը ցայ-
տէին եւ Պապին դէմ ատելու-
թիւնը շատ աչքերու մէջ կը

կարդացուէր : Հաղիւ թէ Մեծ-
Ուսուցիչը խօսքը լմնցուց , բո-
լոր Ֆրամասօնները իրենց փայ-
տէ ուռկան մուրճերնին բռնելով
այնպէս ուժով մը սեղանին վրայ
զարկին՝ որ տուփին վրայ դըր-
ուած գանկը սկսաւ վեր վեր ել-
լալ : Ան ատեն Մեծ-Ուսուցիչը՝
մուրճը վեր վերցուց . աղմուկը
դադրեցաւ :

«Յարգելի՛ եղբարք» ըսաւ .
«նոյն իսկ այսօր կը բաղձայի լը-
սել ձեր կարծիքը թէ ինչ կեր-
պով մեր Պատշգամբը սկսելու
է կռիւը իր գործողութեանցը
շարքին մէջ : Ասոր համար հրա-
ման կուտամ որ ամէն մարդ ազա-
տօրէն իր կարծիքը յայտնէ : »

Շատերը մի եւ նոյն ատեն ի-
րենց մուրճերը վեր վերուցին :

«Եղբայր Յովնանը պիտի խօ-

սի» ըսաւ Մեծ-Ուսուցիչը :

«Պատուելի՛ հայր , յարգելի՛
եղբարք» սկսաւ Յովնան :

«Նախ եւ յառաջ պէտք է ճշ-
դիւ ի գործ դրուին ան չորս կէ-
տերը որոնց զմեզ կը պարտաւո-
րէ Մեծ-Պատշգամբը , մեր պատ-
ուելի մայրը : Հոս ատ գործը
դժուար պիտի չ'ըլլայ . ինչու որ
մեր քաղքին մէջ անդրալեռ-
նեանք սակաւաթիւ են ու ա-
ռանց աղղեցութեան եւ կարե-
ւորութեան : Պզտիկ շարժում
մ'ալ հանելը բաւական է , եւ
չուտ մը Պապին անսխալութեա-
նը դէմ՝ ուղերձ մը մէջտեղ կել-
լէ : Մեր լրագրերը քանի մը զօ-
րաւոր յօդուածներով հրաւէր
կարդալէն ետքը , հերիք է որ
մէյմը ուղերձը պարզապէս ձեռ-
քէ ձեռք անցնի : Եւ որովհետեւ

ամէն աւանի մէջ մէկ Գործատուն մը կայ, հոն ալ մեր Ընկեր-
նէրոն եւ Ուսանողներոն ազդե-
ցութիւնը ուղերձներ քալեցու-
նելու բաւական պիտի ըլլայ : —
Բայց դժուարութիւնը աւելի եւս
գիւղային երկիրներու համար է,
ինչու որ հոն Ուղղափառ Եկե-
ղեցւոյ իշխանութիւնը իր լիու-
լի գորութեանը մէջ է : Խոհե-
մութիւն եւ արթնութիւն պէտք
է : Մինչեւ անգամ վարչական
գործակատարաց ազդեցութիւնն
ալ միայն մեղմ կերպով գործա-
դրելու է, որպէսզի չըլլայ թէ
գիւղացիք կռահելով բանին է-
ութիւնը հասկնան : Ըստ իմ կար-
ծեացս, կռիւը պէտք է որ կրօ-
նական կերպարանք մը ունենայ,
ինչպէս կընեն արդէն շատ Պա-
տըշգամբներ ու կը յաջողին :

Մեր պատուելի յԱշխարհագրոյ
Պատշգամբին մէջ տասներկու
եղբայր կան՝ որ Կաթողիկոսներու
մկրտութեան ցուցակներուն մէջ
գրուած են : Աս տասներկուքը
թող ըլլան նոյնչափ առաքեալ-
ներ, Պապին հերետիկոսութեա-
նը դէմ հէն Կաթողիկ ձեւանա-
լով : Իսկ ան յարգելի եղբարքը
որ Բողոքականաց մկրտութեան
ցուցակներուն մէջ գրուած են,
գիւղերը ուրիշ կերպով չեն կըր-
նար գործել, եթէ ոչ անուղղա-
կի ու ծածուկ, որպէսզի գիւ-
ղացիք երբէք առիթ չունենան
հարցունելու թէ « մեր կրօնա-
նական գործերուն մէջ՝ Բողո-
քականներ ի՞նչ բան ունին » : —
« Յարգելի եղբարք, իմ կառա-
վարչի պաշտօնիս շնորհիւ՝ ճշ-
դիւ ճանչցեր եմ երկիրը ու իր

բնակիչները, եւ իմ խորհուրդըս ալ աս ճանաչմանէս յառաջ կուգայ: — Միանգամայն ալ կը համարձակիմ ցոյց տալ մէկ ճամբայ մը որ նպատակներուս շատ լաւ կրնայ ծառայել դաշտին ժողովրդոցը նկատմամբ: Դուք ամենքդ կը ճանչնաք Հաթթի-չէյմի հարուստ եւ մեծ աւանը որուն բնակիչները միայն Կաթուլիկ են եւ իրենց հաւատքին վրայ հաստատ: Եթէ յաջողելու ըլլանք, եւ Հաթթիչէյմի մէջ Պապին անսխալութեանը դէմ ուղերձ մը յառաջ քալցունենք, մէկալ ամէն գիւղերը գիւրաւ ձեռք կը բերուին: Եհու եւ Սամսոն յարգելի եղբարքը Հաթթի-չէյմի մէջ մեծ ազդեցութիւն ունին, թող իրենք ատկէ օգուտ քաղեն աս մեծ գործիս համար:»

Յոշնան խօսքը վերջացուցեր էր ու նստաւ: Եհու մուրճը վեր վերցուց:

«Յարգելի եղբայրն Եհու պիտի խօսի» ըսաւ Մեծ-Ուսուցիչը:

Եհու, կարմիր մօրուքով, գեր մարդ մը, ոտքի ելաւ:

«Պատուելի՛ հայր, յարգելի՛ եղբարք» սկսաւ այսպէս: «Լուսոյ եւ ճշմարտութեան համար անիծեալ Պապին խաւարային սըտութեանցը դէմ աշխատիլ ինծի համար շատ մեծ հաճութիւն մ'է, թէեւ իմ երդումէս ալ պարտաւորուած չըլլայի: Հաթթիչէյմի մէջ շատ ստացուածք ունիմ, որով ան գիւղին բնակիչներէն մէկ մաս մը ինծմէ կը կախուի, եւ այսպէս իմ աշխատիլս կրնայ ազդու ըլլալ. մանաւանդ ուղղափառ եկեղեցւոյն մէջ մկրտուած

ըլլալով կրնամ իմ հին կաթոլիկ հաւատքս իբր պաշտպանել ու բողոքել Պապին հերետիկոսութեանը դէմ : Երեք շաբաթէն Հաթթիչէյմի մէջ մայիս ամսոյ հանդէսը պիտի կատարուի : Եղբայր Սամսոնին հետ կ'երթամ հոն աշխատելու , եւ որպէս զի ես ալ աղէկ պատճառ մը ունենամ ձեռքս իմընելիքիս համար , շատ լաւ կ'ըլլայ եթէ հիմակուց հոս ու չրջակայ գիւղերը , որոնց մէջ ամենքն ալ աղատամիտ կաթոլիկ են , անմիջապէս ուղերձներ քալեցունէք : »

Ամենքն ալ հաւանութեան նըշան տուին նէ , գեր Եհոնն դարձեալ ինկաւ իր աթոռին մէջ . եւ յետոյ տաք վիճաբանութեան մը սկսան որ մինչեւ առաւօտեան արշալոյսը տեւեց :

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՀԱԹԹԻՉԷՅՄԻ
ԿԱԹՈՂԻԿՆԵՐԸ ԽԱՐԷՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՈՐՈԳՍՅՈՒ ՄԷՋ ԿԻՅՆԱՆ

Ֆրամասօններուն դաւաճանութիւնը Պապին դէմ շուտ երեւան ելաւ , ամեն կողմ բռնկած կռուին պատճառաւ : Առ ժամանակ մը այս պատերազմը միայն կատաղի թշնամանքներու եւ վատահամբաւ զրպարտութիւններու վրայ կը կայանար կաթողիկէ Եկեղեցւոյն գլխուն դէմ : Բայց ամեն քաղաքներուն եւ շատ գիւղերու մէջ Ֆրամասօն դտնուելով , ու անոնց ամէն «սոս»-իները , ընկերները , եւ «սոս»-իները պարտաւորուած ըլլալով Պապին դէմ աշխատելու , ուստի ամէն կողմ մեծ աղմուկ

ելաւ : Մասսօններուն ամէն օրագրերը , Աւկոսթայի զօրաւոր Ընդհանրական լրագրէն սկըսելով մինչեւ հրապարակներու ամենաչնչին չարաթերթը , Պապին դէմ խաչ կը պօռային :

Իբր թէ ամէն իշխանք ու պետութիւնք , իրենց թագերը կորսընցունելու վտանգին մէջ էին Պապին պատճառաւ :

Ամեն ազատ մարդիկ պէտք էր գերի ըլլային , ամեն լոյս խաւար պիտի դառնար Պապին պատճառաւ :

Ամեն գիտութիւն եւ արհեստ , ամեն քաղաքականութիւն եւ մտաւոր մշակութիւն պիտի ջընջուէր Պապէն :

Ֆրամասօնք ու իրենց լրագրերը այնպիսի մէկ սոսկալի եւ անգութ էակ մը ձեւացուցին

Պապը , այնպէս չարանենդ ու ապականեալ որ աշխարհքիս ըսակիզբէն , Ուղղափառ Եկեղեցւոյ Գլխէն աւելի չար ու աւելի վրտանգաւոր ստեղծուած մը չէր եղած :

Ասանկով ամենուն ճանչցուելէն ետքը Պապին բոլորովին դարհուրելի բան մը ըլլալը եւ անոր դիւական դիտումները , Ֆրամասօնք սկսան կաթոլիկ ժողովուրդները հրաւիրել որ Պապին հերետիկոսութեանը դէմ դնեն , հրապարակաւ անոր հակառակ խօսին , անկէց բաժնուին : Քաղաքներուն մէջ ուղերձներ կը քալէին , որոնց մէջ կաթոլիկ , Բողոքական եւ Հրէայ , իրենց ստորագրութեամբը կը պաղատէին Ինքնակալին որ բարեհաճի խափանել Պապին հերետի-

կոսութիւնը որ Տէրութեան այս-
չափ վտանգաւոր է, ու զայն
քարոզող քահանաներն ալ իրենց
պաշտօնէն ձգել :

Ֆրամասօններուն մեծ հաճու-
թիւն պատճառեց քանի մը կա-
թօլիկ քահանաներու ուրացու-
թիւնը, մանաւանդ Մօնաքոյի
Տէօլլինկէր հին դասատուինը :
Արդարեւ ամեն ժամանակ ու-
րացող քահանաներ գտնուած
են : Յուդա Իսկարիովտացին իր
Տէրն ու Փրկիչը ծախեր էր :
Յուդայէն վերջ ուրացող կա-
թօլիկ քահանաներն հազարնե-
րով կրնան համրուիլ, ինչու որ
քահանաներն ալ մարդ են, ար-
քայութիւն եւ դժոխք իրենց
համար ալ բաց են՝ ինչպէս ու-
րիշ ամենուն : Եւ նոյն իսկ քա-
հանաներէն է որ հերետիկոսու-

թեանց մեծ մասը ելեր է : Այս-
պէս Մարտին Լուտերը, բողո-
քական կրօնքին հիմնադիրը, ու-
րացեալ կաթօլիկ քահանայ կը-
րօնաւոր մ'էր : Ուստի եթէ մեր
ժամանակն ալ Տէօլլինկէր եւ
ուրիշ քանի մը քահանաներ Յու-
դայ Իսկարիովտացիի, Լուտերի եւ
ուրիշ այնչափներուն օրինակին
հետեւելով Եկեղեցին կ'ուրա-
նան, զարմանալու չէ : Միայն
սա հիանալի է թէ ի՞նչպէս մէ-
կէն ի մէկ բոլոր ան հազարա-
ւոր մասօն լրագրերուն մէջ ծեր
Տէօլլինկէրը այնչափ երկինք կը
բարձրացուի իր ուրացութեանը
համար ա'ն եկեղեցիէն՝ որուն
հաւատարմապէս ջերմեռանդ մը-
նացեր էր մինչեւ եօթանասուն
տարի : Ասոր գովեստները զար-
մանք կը պատճառեն, անոր հա-

մար որ սովորաբար չի գովուիր իր դրօշը ձգող ու թշնամուոյն անցնող զինուորը :

Յաշխարհաբնոյ Պատշգամբին ֆրամասօնները շարունակ թէ՛ գրով, թէ՛ խօսքով, թէ՛ ստակով եւ թէ՛ սպառնալիքով նոյն կերպ աշխատել էին, ինչպէս բոլոր դքսութեան մէջ գտնուած միւս ամեն յարգելի եղբայրները, Ռասայի, Ընկեր, եւ Ռասայի : Իրենք քաղաքին մէջ պտըտցուցել էին ուղերձ մը առ Խնքնակալն եւ շատ ստորագրութիւններ ժողովել էին : Քաղաքէն քիչ մը հեռու երկու պղտիկ գիւղեր ալ, որոնց բնակիչներուն մեծ մասը մեծամեծ գործարաններու մէջ աղքատ աշխատաւոր են, նոյնպէս Պապին հակառակ ուղերձներ խրկել էին Խնքնա-

կալին : Բայց յԱշխարհաբնոյ Պատշգամբին որդեգիրներուն միտքն էր Կաթողիկ Հաթթիշէյմի մեծ եւ հարուստ հասարակու թեան մէկ ուղերձովը գլխաւոր հարուածը տալ : Մէյմը որ աս կարեւոր աւանը ինքզինքը Պապին հակառակ հրատարակելու ըլլար, ըստ յԱշխարհաբնոյ եղբայր կարծեացը, չրջակայ ամեն Կաթողիկ հասարակութիւնները անոր օրինակին պիտի հետեւէին : Հաթթիշէյմի մայիսի հանդիսին օրը հասել էր : Եհու եւ Սամսոն Եղբայրները փառաւոր կառք մը նստած առտուն կանուխ Հաթթիշէյմ գացին, ուր Եղեկի պանդոկը իջան : Եղբայր Եհու որ հարուստ կալուածատէր մ'է եւ հասարակ կենաց մէջ Կուստաւ Ռաքէր կ'անուանուի,

չատ քաղցրութեամբ խօսակցեցաւ քանի մը գիւղացիներուն հետ՝ որոնք Նդնիք պանդոկը նստած՝ լաւ շիշ մ'ալ առջեւնին գրած մայիսի հանդէսը սկսելու հետ էին։ Ուրախակից եղաւ Հաթիթիչէյմցոց որ հանդէսին համար անանկ գեղեցիկ օգ մ'առնէին, որուն համար ինքն ալ նոյն օրը գեղ գալ որոշած էր։ Նշանաւ Սամսոնին հետ, որուն արհեստն է քարեջուր շինել ու ծախել, եւ անունն է Շլեխթ, լաւ մը ուտել խմելէն ետքը, երկուքն ալ ի միասին ելան արտերը պտըտելու։ Ասոր համար գիւղացիք կարծեցին թէ Ռաքէր այսօր քաղաքէն ուրիշ բանի համար չէր եկած՝ եթէ ոչ իր կալուածոց վիճակը ճանչնալու համար։

Երեկոյեան ժամերգութենէն շուտ մը վերջը՝ մայիսի հանդէսին զուարճութիւններն սկսան։ Մանչ ու աղջիկ տղայք աշխուժով կը ցատկոտէին ու կը պարէին, մարդիկ ալ Նդնիկի պանդոկին պարտիզին մօտիկ խոտաւէտ դաշտավայրի մը վրայ ժողովուեր էին։ Հոն շատ մը սեղաններ դրուած էին՝ որոնց բոլորտիքը յաճախորդներ լեցուեր էին։ Մարգագետնին մէջտեղը մէկ մեծ ու կլորակ սեղան մը կար, որուն բոլորը նստեր էին։ Ոստիկանը, Դատողակիցը եւ թաղական ժողովոյն անդամները։ Շուտ մը քաղաքէն եկած ան երկու հարուստ պարոններն ալ երեւցան, որոնք մարդասիրութեամբ գլխարկնին բանալով գիւղացւոց բարեւ տուին։

«Հրամանոցդ համար ալ դեռ եւս տեղ կայ» ըսաւ Ոստիկանը: «Շատ ուրախ եմ որ այս պարոններն ալ բարեհաճեր են իրենց ներկայութեամբը հանդէսը պատուել:»

«Եւ ինծի համար չափազանց մեծ հաճութիւն մ'է Հաթթէշէյմի բնակիչները ասանկ ուրախ զուարթ գտնելս» պատասխանեց Ռաքէր: Ամեն անգամ որ հոս կուգամ կալուածներս տեսնելու, սա գեղեցիկ ու հարուստ գեղը ինծի աւելի հաճոյ կը թուի, եւ մանաւանդ կը տեսնեմ որ շատ մեծ յարատեւութեամբ հոգ կը տարուի մշակութեան:

Այս գովեստը գիւղացւոց աւանջին շատ հաճելի հնչեց:

«Յաները շատ ընտիր հունձք մը կը խոստանան» ըսաւ Շէխիթ քարեջրածախը:

«Աստուած կ'ամենայ լաւ հունձ մը սլիտի ունենանք» կրկնեց Ոստիկանը «պատերազմը վերջացաւ, հիմակ ալ լաւագոյն ժամանակներ կրնան գալ:»

«Կը յուսանք» ըսաւ Ռաքէր: «Միայն թէ Պապը ան խառնակութիւնը հանած չըլլար: Ժողովրդեան համար լաւ բան մը չի կրնար անկէ յառաջ գալ:»

«Արդեօք անսխալութեան գործին համար է ըսածնիդ» հարցուց Դատողակիցը:

«Ճիշդ, — ա՛ն կ'ուզեմ ըսել:» պատասխանեց Ռաքէր խորունկ հառաչանքով մը:

«Ամեն օր լրագրերուէն մէջ անսխալութեան վրայ բան մը կը կարդամ:» Ըսաւ Ոստիկանը. «Ինծի կերեւի թէ այսչափ աղմուկ ընելու բան մը չիկար, եւ

Թող տալու էր որ բանն ինքնի-
րեն իյնար : »

« Հրամանքնիդ ձեր բարեսըր-
տութեամբը այդպէս կը մտածէք
Պարոն Ոստիկան » պատասխա-
նեց Ռաքէր : « Բայց թէ որ պա-
պական անսխալութեան սոսկա-
լի հետեւանքները ձանձնալու
ըլլայիք , անշուշտ ասանկ ան-
տարբեր չէիք մնար : »

« Այո , այո , կատարելապէս
իրաւունք ունիք , Պարոն Ռաքէր ,
կանչեց Ֆլունք , որ ան գեղին
մէջ մէկ հատիկն էր որ յաւա-
դէ՛ գաղափարներով լեցուած
էր : « Եթէ ատ նոր վարդապե-
տութիւնը Տէրութեան վտան-
գաւոր չ'ըլլար , անոր դէմ չի պի-
տի բողոքէին ամէն խելացի մար-
դիկը : »

« Տէրութեան վտանգաւոր —

միայն մյոզալի » կրկնեց Ռաքէր :
« Ես ձեզի կըսեմ , Պարոնայք ,
որ ատի սրբապիղծ վարդապե-
տութիւն մ'է : Ես ալ կաթուղիկ եմ
ու կուզեմ իմ հին ուղղափառ
հաւատքիս մէջ մեռնիլ : Սակայն
հանդիսապէս կը ծանուցանեմ —
բոլոր աշխարհ մէկ ըլլայ , ես
աս նոր Աստուածը չ'պիտի պաշ-
տեմ : »

« Նոր Աստուած մը » կանչեցին
խորհրդոյ անդամները ապշած :

« Այո , — նոր Աստուած մը »
հանդարտ կերպով մը կրկնեց Ե-
ֆայր Եհու :

« Պարոն Ռաքէր , կատա՛ք կը-
նէք , ատ ձեր նոր Աստուածովը »
ըսաւ Ոստիկանը :

« Կատա՛կ : Ասանկ ծանրակշիռ
գործի մը մէջ կատակ չի կրնար
մտնել : » Ապահովցուց ծանրու-

Թեամբ մը դեր ֆրամասօնը :
«Գարձեալ կ'ըսեմ.—Աւելի կու-
ղեմ որ գլուխս կտրուի, քան
թէ նոր Աստուածը պաշտել,
ինչպէս Պապը ամեն Կաթողիկ-
ներէն կը պահանջէ : »

«Ե՞րբ, — ո՞ւր Պապը այդպէս
բան ուզած է . » կանչեցին շատ
մը ձայներ :

«Ո՛հ, պարոնայք իմ, շատ կը
դարմանամ ձեր այս հարցմանը
վրայ» պատասխանեց Ռաքէր :
«Ուրեմն դուք ինչ տեսակ կեանք
ունիք եղեր, բարի Հաթթիշէյմ-
ցիք : Զէք գիտեր թէ աշխարհք
ինչ բաներ կ'ըլլան : Զէք իմա-
ցեր ան նոր վարդապետութիւնը
թէ Պապը անսխալ է : »

«Հարկաւ—անշո՛ւշտ : Բայց աս-
տով Պապը տակաւին նոր Աստ-
ուած մը չէ.» կրկնեց Ոստիկանը.

Ռաքէր քթին տակէն ծիծա-
ղելով մը բերնէն դէզ մը գլա-
նիկի մուխ դուրս թողուց :

«Կը ցաւիմ որ ձեզի հակառակ
խօսելու ստիպուած եմ, սիրե-
լիդ իմ պարոն Ոստիկան» Կըրկ-
նեց ինքզինքը շատ մը զգայուն
ցուցնելով : «Բնական է որ Պա-
պը յայտնի չ'ըսեր . ես եմ նոր
Աստուածը, — ես եմ աստուածու-
թեան չորրորդ անձը : Հապա
Պապը կ'ըսէ . ես անսխալ եմ :
Եւ ահա բուն ասով է որ ինքն
Աստուած եղած կ'ըլլայ : »

«Գեղացիք գլուխնին թափ
կուտային ու հիացած կալուա-
ծատիրոջ երեսը կը նայէին :

«Պարոն Ռաքէր» խնդրեց Ֆը-
լունք, «կը բարեհաճի՞ք աւելի
աղէկ բացատրել մեզ այդ բանը : »

«Շատ մեծ հաճութեամբ,

տեւորք իմ, պատասխանեց Եւթայք
 Եհու, գոհ սրտով մը նայելով
 սեղանին բոլորտիքը բռնած բազ-
 մութեան որոնք պապական ան-
 սըխալութեան վրայ վէճը սկսե-
 լէն ի վեր հետզհետէ վրայ թա-
 վեր էին: «Ա՛յնքի ուրեմն, եւ
 ինծի հետ ամեն բանավարութիւն
 ունեցող ալ կ'ըսէ, թէ անսխա-
 ւութիւնը զՊապը նոր Աստուած
 մը կ'ընէ, մէկ չորրորդ անձ մը
 աստուածութեան մէջ: Աւելի
 աղէկ մեկնեմ: Դուք ամենքդ ալ
 գիտէք այն առածը թէ, սխա-
 լիլը մարդկային բան մ'է, ամեն
 մարդ այսու որ մարդ է, կրնայ
 սխալիլ ու մոլորութեան մէջ իյ-
 նալ: Միայն Աստուած է որ չի
 կրնար սխալիլ ու չի կրնար խա-
 բուիլ, ինքը անսխալ է, ինչու
 որ Աստուած է: Արդ եթէ մենք

պէտք է հաւատանք թէ Պապը
 անսխալ ըլլայ, յայտնի է որ ա-
 սով աստուածային սեփականու-
 թիւն մը Պապին վերագրուած
 կ'ըլլայ: Ուրեմն Պապը աստուա-
 ծային է, մէկնոր Աստուած մ'է:
 Ամեն առողջ միտք՝ այսչափը կը
 հասկնայ: Ասոր համար էր որ
 ըսի թէ ինծի մնայ ես կը բողո-
 քեմ ամեն մտածող մարդկանց
 հետ՝ աս նոր Աստուծոյ դէմ:
 Ես հեթանոս չեմ որ կուռք մը
 պաշտեմ:»

Գեղացիք ապշեր մնացեր էին:
 Խնդիրը այնպէս յայտնի այնպէս
 մեկին կ'երեւէր որ ո՛ր եւ իցէ
 առարկութիւն աւելորդ կը թուէր:
 Ան անկեղծ կրօնասէր մարդիկ-
 ներուն հաւատքն ու արդարու-
 թեան զգացմունքը սաստիկ կեր-
 պով զայրացեր էին նոր Աստու-
 ծոյն վրայ:

«Աս մէկ չարագուշակ գործ մ'է:» Ըսաւ դատողակիցը իր ականջը քերելով: «Հարկաւ եթէ Պապը անսխալ է՝ ան ատեն ակ մարդ չէ:»

«Ստուգիւ իրաւունք ունիք— Պապը Աստուած եղած կըլլայ:» Կանչեց Ֆլունք զայրացած: «Հիմայ կը հասկնամ թէ ինչու համար ամեն կողմ այսչափ աղմուկ ելաւ անսխալ Պապին դէմ:»

«Դարձեալ, մտածեցէք, տեարք իմ» շարունակեց Եհու: «Եթէ Պապը անսխալ է, ուղածին պէս նոր վարդապետութիւններ կըրնայ շինել, եւ Կաթոլիկները պէտք է որ հաւատան անոնց: Մինչեւ հիմայ դպրոցներուն մէջ սովորեր էինք թէ՝ միայն Աստուած կրնայ կրօնական ճշմարտութիւններ յայտնել: Կը կար-

ծէինք որ Աստուած միայն է ամեն կրօնից աղբիւրը: Իսկ հիմայ բանը դարձաւ: Եթէ Պապը տարին տասը հատ նոր աւետարան դրէ, եթէ ամեն օր մէկ նոր վարդապետութիւն մը հնարէ — կրնաք դուք դէմ կենալ: Ո՛չ — չ'էք կրնար, որովհետեւ պէտք է հաւատաք որ Պապը անսխալ ըլլայ: Ի՛նչ որ Պապը յայտնէ, դուք պէտք է խոնարհութեամբ ընդունիք, ապա թէ ոչ բանադրանքին տակը կ'իյնաք:»

«Բայց ատ ալ շատ մեծ պատառ մ'է» վրայ բերաւ Ոստիկանը:

«Բոլորովին կռապաշտութիւն է» ըսաւ դատողակիցը:

«Ո՛չ,—դիւահարեալ գաղափարութիւն մ'է,—չենք ընդունիր» պօռաց ուրիշ մը:

«Ես ալ եւ ոչ անուէնը կուզեմ լսել . բայց ասոր համար պէտք է որ գոհ ըլլամ Հռովմ անիծուած ու բանադրուած ըլլալու Ս. Հօրմէն» : Ըսաւ Ռաքէր ժպտելով մը :

«Անսխալութիւնը Տէրութեան ալ վտանգաւոր վարդապետութիւն մ'է» ապահովցուց Նլեխթարեջրածախը : «Որովհետեւ թէ որ ամեն կաթողիկոսները պէտք է որ անսխալ Պապին ամեն հրամայածին հաւատան ու ընեն , իրենք պէտք է որ հնազանդին նաեւ այն ատեն՝ որ հրամայէ ապստամբիլ ու յեղափոխութիւն հանել կառավարութեան դէմ : Թագաւորները իրենց գահերէն իջնելու են՝ երբոր Պապը հրամայէ : Եթէ Պապը ուղեւոր ըլլայ՝ կաթողիկոսները ամենքն ալ պէտք է իրենց էն վերջի դրամն

ալ տան , ինչու որ բոլոր աշխարհք Նոր Աստուծոյն է : Անսրխալ Պապը ամեն բանի ու ամենուն տէր է եւ դատաւոր : »

Օ'ն անդր . Պապն ասի չ'կըրնար : Հրաման չ'ունի , ինքն ասոր համար չ'է եղած» կանչեցին շատ մը շփոթ ձայներ :

«Ձեր ուղիղ զգացմամբը դուք այսպէս կը մտածէք,—բայց Պապըն ուրիշ կերպով կը մտածէ» կրկնեց Ռաքէր գրպանէն լրագիր մը հանելով : «Այս պարոնները հարկաւ լսած պիտի ըլլան Միւնիխի Տէօլլինկէր ամենագիտուն քահանային վրայօք : »

«Այո՛ , բոլոր լրագրերուն մէջ իրեն վրայ կը խօսուի» պատասխանեց Ֆլունք :

«Հիմայ լսեցէք թէ Պապին անսրխալութեան վրայ ի՛նչ կը գրէ

ան բանիբուն քահանայն » շա-
րունակեց Եհու թերթը մեկնե-
լով : Առաջաւորն Տէօլլիկէր կը
գրէ «Անսխալ Պապին այս իշխա-
նութիւնը անսահման է, անթը-
ուելի, ամեն տեղ կրնայ մտնել,
դամենքը պատժել, բողոք չի
վերցուներ եւ բացարձակ տէր է :
Անսխալ ըլլալէն ետքը՝ ալ իր
ուղած նախադասութիւնը, վար-
դապետութիւնը, պահանջումը
կրնայ անտարակուսելի ու ան-
վիճելի հաւատոյ մաս մը ընել :
Անսխալութեան առջին ալ իրա-
ւունք մը ազատութիւն մը չ'կայ :
Ո՛չ իբրեւ քրիստոնեայ եւ ո՛չ
իբրեւ քաղաքացի կարօղ եմ ան-
սըխալութեան վարդապետու-
թիւնն ընդունիլ : Ոչ իբրեւ քրիս-
տոնեայ, ինչու որ այդ՝ աւետա-
րանին հոգւոյն ու Քրիստոսի եւ

Առաքելոց խօսքերուն հակառակ
է : Ոչ իբրեւ քաղաքացի, ինչու
որ իրեն՝ Տէրութիւնները, Ինք-
նակալները եւ բոլոր քաղաքա-
գիտական կարգը Պապին իշխա-
նութեանը ենթարկելու պահանջ-
մամբը Եկեղեցւոյ եւ Տէրութեան
մէջ, կղերին ու աշխարհականաց
մէջ անվերջանալի եւ տխուր ան-
միաձայնութեան բողբոջը կը
տնկէ : — Արդ ուրեմն» կանչեց
Ռաքէր իր բոլորտիքը լուռ ու
ապշած կեցող մարդկանց նա-
յելով : «Դուք ի՞նչ կ'ըսէք ասոր :
Զարմանք է ուրեմն որ ամեն ու-
ղիղ զգացման տէր մարդիկ աս
նոր Աստուծոյն դէմ ելլեն : Ամեն
Քրիստոնեայ հասարակութեան
պարտքը չէ ուղերձներ խրկել
Ինքնակալին եւ աղաչել որ այս
վտանգաւոր ու կռապաշտ վար-

դապետութիւնը խափանէ : »

« Հազա՛ր հարուած մէկէն : —
Կ'ուզէի հոս շուտ մը իմ բռնցի-
ներովս ան նոր Աստուածը ջախ-
ջախել, կանչեց Յլունք կատղած :

« Ամեն խելացի մարդու մտա-
ծելիքն եւ ուղեւիքն ալ այդ է, »
ըսաւ Շլեխթ « Բայց խօսիլը բաւա-
կան չ'է, պէտք է գործել : Մենք
արդէն գործեցինք ու մեր պարտ-
քը կատարեցինք : Պապական ան-
սըխալութեան դէմ ուղերձ մը
խրկեցինք Ինքնակալին, որն որ
արդէն այս տեսակ հազարաւոր
ուղերձներ ընդուններ է : Ո՛վ որ
չուզեր ծառայել եւ հնազանդիլ
նոր Աստուծոյն, պէտք է որ հո-
գի առնէ : »

« Տղայք, — մենք ալ պիտի հոգի
առնենք » կանչեց Յլունք հրա-
մայող ձայնով մը . « Շոյն իսկ այ-

սօր ուղերձ մ'ալ մենք պիտի
չինենք. ո՛վ որ չ'ստորագրէ Պա-
պին գերի է — բուն կռապաշտ է :

« Շատ լաւ . բայց ո՛վ պիտի
գրէ այդ ուղերձը » հարցուց Ոս-
տիկանը :

« Շատ պարզ գործ մ'է ատի-
կայ » ճարպիկութեամբ մը պա-
տասխանեց Եհու Ֆրամասօնը :
Մենք մեր ուղերձը տպել տուած
ենք, ինչու որ ուրիշ հասարա-
կութիւններ ալ զայն խնդրեցին
ու հետզհետէ կը խնդրեն : Ահա-
ւասիկ անկէց օրինակ մը : Միայն
Հաթթիշէյմի անունը դնելու է
եւ արդէն ուղերձը պատրաստ
կ'ըլլայ ստորագրուելու համար : »

« Հո՛ս, գրիչ կաղամար մը. կ'ու-
ղեմ առաջինը ես ստորագրել, »
կանչեց Յլունք : « Գետինն անց-
նի նոր Աստուածը : Կրօղը տա-

նի ատ Աստուած ըլլալու նենս
գութիւնը:»

Ամեն հոն ժողովուրդներուն ա-
րիւնը նոյնպէս կ'եռար, ամենքը
բռնցի կ'սպառնային կռապաշտ
Պապին դէմ, ու աչքերնէն կրակ
կը ցատկէր ան յանցաւորին դէմ:
Եհու եւ Սամսոն Եղեաթը շատ ու-
րախ էին ցանած սերմերնուն վրայ:

«Պարոնայք» ըսաւ Ռաքէր ծա-
նըր ու մեծ կերպով մը, «ասի
շատ մեծ պատիւ մ'է Հաթթի-
շէյմի հասարակութեան որ բո-
լոր խելացի ու իրենց հէն ուղ-
ղափառ հաւատքին հաւատարիմ
Քրիստոնէից հետ միաբերան կը
բողոքէ պապական կռապաշտու-
թեան դէմ: Երբ գործ մը ամե-
նանուիրական բանին, հայրենի
հաւատքին վրայ կ'ըլլայ, լուռ
կենալ չ'ըլլար ան ամենուն հա-

մար որ իրենց սրտերնուն մէջ
տակաւին կրօնական զգացման
կայծ մը կը կրեն:»

Սեղանին վրայ կաղամար մը
դրին: Ռաքէր ուղերձին գլուխը
դրեց «Հաթթիշէյմ» բառը: Միեւ-
նոյն ատեն Ֆլունք ալ նոր Աստու-
ծոյն դէմ իր անունը առաջինը
դնելու բաղձանքով կը տոչորէր:

«Պարոնայք, մտիկ ըրէք» կան-
չեց Ռաքէր կարդալով այսպէս.
«Հաթթիշէյմի աւանին ամենա-
խոնարհ, ամենահլու բնակիչնե-
ները՝ իրենց խղճերուն մէջ զար-
հուրած եւ տագնապած պապա-
կան անսխալութեան նոր վար-
դապետութենէն, ձեր թագա-
ւորական Վեհափառութեան կը
դարձունեն աչքերնին ու լի մե-
ծարանօք կ'աղաչեն . . .»

«Աս շատ կ'երկնայ, — հոս

տուր » ըսաւ խօսքը կտրելով
Ֆլունք : »

«Թողութիւն կ'ընէք , պարոն
Ֆլունք» ըսաւ Շլեխթ անուշու-
թեամբ մը «կարծեմ թէ յառաջ
ստորագրելու պատիւը Ոստիկան
եւ դատողակից պարոններուն
կը պատկանի իբրեւ գլուխ հա-
սարակութեան : Պատշաճութեան
բան մ'է ըսածս : »

«Թող այդպէս ըլլայ , դատո-
ղակցէն անմիջապէս ետքը ես
կուգամ» ըսաւ Ֆլունք :

Սկսան ստորագրել : Սեղանին
բոլորտիքը սեղմեր էր բազմու-
թիւնը : Ասդին անդին ալ ձայ-
ներ կը լսուէին որ կը կանչէին
պարտեզէն կամ դաշտէն «է' ,
Յովսէփ—է' Միքայէլ , դուն ար-
դէն ստորագրեցի՞ր մի նոր Աս-
տուծոյն դէմ : Շո՛ւտ եկո՛ւր ուղեր-

ձին տակը քու անունդ ալ դիր :
Ոստիկանը , դատողակիցը , բոլոր
խորհրդականները արդէն ստո-
րագրեցին : Ամեն մարդ պէտք է
ստորագրէ : »

Այս միջոցին Ռաքէր խօսելու
հետ էր քանի մը գեղջուկներու
հետ վարձու տրուելիք բանե-
րուն նկատմամբ : Վարձուորնե-
րը կ'երթային այս դէպքը ուրիշ
պանդոկներու մէջ ալ պատմե-
լու եւ ուրիշները կը համոզէին
նոր Աստուծոյ դէմ ստորագրու-
թիւններն տալու : Մէկ ժամէ մը
ուղերձը արդէն ստորագրու-
թիւններով ծածկուած էր . եւ որ-
չափ աւելի ասոնց թիւը կը չատ-
նար , այնչափ աւելի կ'ուրախա-
նային երկու Ֆրամասօնները :

Մէյ մ'ալ յանկարծ գործը ու-
րիշ կերպարանք մ'առաւ :

ԻՆՉԵՐ ԿՐՆԱՆ ԸՆԵԼ
ՄԱՐԳՈՒ ՄԸ ԽՈՋԵՄՈՒԹԻՒՆՆ
ՈՒ ՔԱՋԱՍԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Բարձրահասակ անձ մը, ըն-
տիր գլանիկ մը ծխելով հան-
դարտաքայլ դէպ ի դաշտ կը յա-
ռաջանար. գլուխը կղբու (ջրչան)
ամենաբարակ մազէ խոյր մը դը-
րեր էր, մետաքսէ բաճկոնին
վրայէն ոսկի շղթայ մը կախուած
էր, իր լայն ուսերն ալ վերջին
նորելուկ ձեւով, վերարկուով մը
ծածկուած էին: Երեսը կիսով
չափ չէկ մօրուքով պատուած
էր, մնացած բաց գծագրութիւնն
ալ արեւէն քիչ մը սեւցեր էր,
աչքերն յստակ ու պայծառ էին,
նայուածքն ազատ ու լաւակամ:
Բարեւելու համար գլխարկը վեր

վերուցած ժամանակը՝ լայն ու
բաց ճակատ մը երեւան կ'ելլէր:
Ան տեղւոյն ամեն բնակիչները՝ որ
անոր կը հանդիպէին, գրեթէ յար-
գութեամբ մը զանի կը բարեւէին,
ինչու որ Յրից Քրաֆթ ոչ միայն
ան գիւղին ամենէն հարուստն
էր, հապա նաեւ իր հաւատար-
մութեամբն ու նաեւ համեստու-
թեամբը, Հաթթիշէյմի մէջ պա-
տուաւոր տեղ մը ձեռք բերելու
առթին մէջ, երբէք ինքը յա-
ռաջ չինետուելով, ամենուն հա-
մարումը իր վրայ գրաւեր էր:
Ալ աւելի խիստ էր Յրից Քրաֆթ
իր անձին դէմ իր վիճակին պար-
տուցը նկատմամբ: Իր գործու-
նէութեանը ամեն օրը կարճ
կուգար: Իր աչքերը բաւական
չ'էին բազմաթիւ ծառաներուն
վրայ հսկելու. եւ ոչ ալ իր քայ-

լերը կը բաւէին կարգաւ իր սեփական հակառակ դաշտերը այցելելու, ուստի ամեն օր նոյնը կ'ընէր գեղեցիկ ձիու մը վրայ հեծած :

Արդ՝ երբ Յրից Քրաֆթ դէպ ի Եղնիկ կ'երթար ժամ մը իր հայրենակցացը հետ զուարճանալու, մտքէն անգամ չ'էր անցունէր թէ ինչ կարեւոր գործ մը տեղի ունէր հոն, որովհետեւ ինքը որ մտաւոր գեղեցիկ ձիւքերէն զատ, մէկ հաստատուն դպրոցական կրթութիւն մ'ալ ունէր, անտարակոյս բոլորովին տարբեր մշակութիւն մը պիտի ըմբռնէր ուղերձը. քան թէ Հաթթիշէյմի գեղաբնակները :

Հաղիւ թէ մարգագետնին վրայ ոտք դրաւ, շուտ մը ամենուն դուռը իր կողմը դարձաւ: Զարմանքով մը տեսաւ որ Ռաքէր ու

Շլեխթ մէջտեղի սեղանին բոլորտիքը զբաղմունքի մը հետ էին: Երբ որ հռուէն նշմարելով մը կռահեց բացուած ուղերձը, որուն առջին նոյն կէտին գեղջուկ մը կեցած ստորագրելու վրայ էր, Յրից Քրաֆթ կանկառաւ :

«Հոն ի՞նչ կայ» հարցուց գեղացիին մէկուն :

«Պարոն Քրաֆթ, չէք գիտեր, նոր Աստուծոյ դէմ ուղերձ մը կայ. մեր ժողովուրդը ամենքն ալ կը գրուին : Արդէն չատերը իրենց ստորագրութիւնը դրին— երեք հարիւր ութսուն—ըսել է թէ դեռեւս մէկ եօթանասուն մ'ալ կը պակսին»

«Ըսածդ չ'եմ հասկնար Յովհան Գասպար» պատասխանեց Քրաֆթ «քիչ մը մէկդի եկուր ու բանը

աղէկ մը հասկցուր ինծի : »

Ան մարդը թեւն առած դա-
ցին երկուքն ալ պարապ սեղա-
նի մը քով նստեցան : Յովհան
Գասպար գործը պատմեց , եւ
միւսն ալ ուշով մտիկ կ'ընէր ու
հետզհետէ զարմանքը կ'աւելնար :
Բայց երբ որ Յովհան Գասպար
որչափ կրնար նէ ճշդիւ կրկնեց
ան երկու Ֆրամասօններուն մեկ-
նութիւնները պապական անսը-
խալութեան դէմ , Քրաֆթին
դէմքը բարկութեան կրակով վառ-
վրոցեցաւ : Ոտք ելաւ ու նայ-
ուածք մը դարձուց դէպ ի կո-
րակ մեծ սեղանը , բայց առանց
բան մը ըսելու : Այսու ամենայ-
նիւ Ռաքէրի եւ Շլեյթի դէմ
կայծ ցատկեցունող իր աչքերը
շատ աւելի յայտնի կը խօսէին :

« Ահ , ան նենգաւոր եւ ստա-

խօս Ֆրամասօնները » ըսաւ յե-
տոյ կէս ձայնով մը :

« Ի՞նչ պէս ըսիք պարոն Քրաֆթ »
հարցուց Յովհան Գասպար :

« Ի՞նչ ընելու է » շարունակեց
միւսը , առանց հարցումը լսելու :
Նաեւ քանի մը վայրկեան կեցաւ
մտածեց , ետքը դարձաւ որ մար-
դագետնէն մեկնէր :

« Պարոն Քրաֆթ , պարոն Քը-
րաֆթ » անոր ետեւէն կանչեց
Ոստիկանը : « Պ. Քրաֆթ-հոս հրա-
մեցէ՛ք . դուք ալ նոր Աստուծոյ
դէմ ստորագրութիւննիդ տալու
էք » :

« Հիմակ կը դառնամ » պատաս-
խանեց Քրաֆթ ու աներեւոյթ
եղաւ :

« Արդէն երեք հարիւր ութսուն
ու հինգ անուն կան » ըսաւ Ֆը-
լունք , « ճիշդ քանի՞ հոգի ու-

նինք մեր գեղի հասարակութեան մէջ, պարոն Ոստիկան:»

«Չորս հարիւր եօթանասուն եւ երեք: Միւսներն ալ կուգան հետդհետէ: Մեր հասարակութիւնը իբրեւ մէկ սիրտ ու մէկ մարդ նոր Աստուծոյ դէմ կենալու է: Աս ի՞նչ բաղդ է մերը որ սա պարոնները այսօր հոս եկան: Ապա թէ ոչ անսխալութեան բուն նշանակութեան նկատմամբ բան մ'ալ պիտի չ'գիտնայինք:»

«Իսկ մենք ալ չափազանց երջանիկ ենք» պնդեց Ռաքէր «որ աս յարգոյ հասարակութեան բարեկամ ծառայութիւն մը ըրած գտնուեցանք:»

«Ահ, — ահա Ֆրից Քրաֆթ կուգայ» ըսաւ Ֆլունք: «Նայեցէք թէ ի՞նչչափ հանդարտ կը քալէ. չի տեսնէր թէ ուղերձին

տակը իր անունն ալ դնելու վայրկեանն է:»

«Գեղին ամենէն հարուստ ու պատկառելի մարդը կլորակ սեղանին մօտեցաւ ընկերութիւնը բարեւելով: Քաղաքացի երկու պարոնները՝ խորին խոնարհութիւններ ու կեղծաւոր շողոքորդութիւններ ըրին անոր. բայց Քրաֆթ վերապահեալ ու ծանր կեցաւ:

«Ուրեմն, Պ. Քրաֆթ, չէ՞ք ուղեր ստորագրել» հարցուց դատողակիցը:

«Ստորագրե՛լ. ի՞նչ բան:»

«Նոր Աստուծոյ դէմ գրուած ուղերձը:»

«Ո՞վ է արդեօք այս նոր Աստուածը» հարցուց Քրաֆթ:

«Պապն է» պօռացին շատ մը ձայներ միեւնոյն ատեն:

Ա. յո՛, սա պարոնները մեզ աղէկ լուսաւորեցին եւ հասկցուցին թէ պապական անսխալութեան տակը ի՞նչ է պահուած» ըսաւ Ոստիկանը : «Պապը ամենեւին մօլորիլ կամ սխալիլ չը կարենալով , այսու իսկ Աստուած մը եղած կ'ըլլայ : Իր ամեն ըսածըն Աւետարան մ'է : »

«Ամեն Կաթոլիկներ ալ իր սովորեցուցածին պէտք է որ հաւատան . ճիշդ իբրեւ թէ նոյն իսկ Աստուած յայտնած ըլլար» պօռաց ուրիշ մը :

«Պապն անսխալ ըլլալով ուղածին չափ հաւատոյ նոր մասեր կրնայ հնարել» պնդեց Ֆլունք Յթէ Աստուծոյ տասը պատուիրաններուն վրայ տասն ալ ինքը աւելցունելու ըլլայ , մենք Աստուծոյ պատուիրանները ինչպէս

որ կը պահենք , այնպէս պարտաւոր պիտի ըլլանք Պապինները պահելու : Այս ի՞նչ ցածութիւն»

«Եթէ Պապը մեր ամեն ինչքը ուղելու ըլլայ , մենք պէտք է որ տանք» աղաղակեց դատողակիցը զայրացած . «որովհետեւ ամեն բան նոր Աստուծոյն է եւ ամենքը պէտք են իրեն հպատակ ըլլալ : Նոյն իսկ Թագաւորներն ու Ինքնակալները Պապին նուազածին համեմատ պիտի պարեն : Եւ եթէ այս նոր Աստուածը հրամայէ որ ամեն Լուսերականներուն ու Հրէից վիզը կտրուի , — հարկ է որ ըսածը կատարուի : Ասոր համար անսխալութիւնը սըրբապիղծ ու սատանայական վարդապետութիւն մ'է : Ո՛չ , — ասանկ դժոխային վարդապետութիւն մը որ իր հետը կը բերէ

անմիաբանութիւնն ու թշուառութիւնը, գերութիւնն ու խեղճութիւնը, ամենեւին մեր մէջը մտցունելու չ'է : Ուստի ինքնակալին մէկ ուղերձ մը ըրինք : »

Գիւղացիք ո՛րչափ կրնային սարսափելի բաներ կը զրուցէին անսխալութեան նկատմամբ, եւ Քրաֆթ սեղանին վրայէն ուղերձըն առնելով, հարեւանցի մը բազմաթիւ ստորագրութիւններուն նայուած մը նետեց ու յետոյ կարդաց այն կէտերը որ ինքնակալէն կը խնդրուէին :

«Այո՛, հայրենակիցք» ինքն ալ այսպէս սկսաւ . «Թէ որ Պապին անսխալութիւնն իրաւցնէ ձեր ըսածին պէս ասանկ զարհուրելի հրէշ մը ըլլայ, այն ատեն չէ մինակ մեր անունը, հապա մեր ինչքն ու արիւնն ալ անոր հա-

կառակ պէտք է որ դնենք : — Բայց ո՞վ սովորեցուց ձեզի թէ Պապին անսխալութիւնն այդպէս է : »

«Սա պարոնները» պատասխանեց ձայն մը :

Քրաֆթ իր յատուկ աչքերովը այնպէս մէկ հանդարտ ու հաստատ նայուածք մը արձակեց Ռաքէրի ու Շլէխթի դէմ, որուն ասոնք չ'կրցան դիմանալ ու շփոթեցան :

Ներկայ գտնուողներուն ամենուն մեծ զարմանքովը Քրաֆթ ուղերձը ծալեց ու ծոցի գրպանը դրաւ : Եւ աւելի մեծ եղաւ ամենուն զարմանքը երբ ինքը ելաւ աթոռի մը վրայ անկէց ալ սեղանի մը վրայ : Յետոյ ձեռք քարկաւ ու բարձրաձայն կանչեց :

«Ո՛վ Հաթթիշէյմցիք, — հո՛ս ե-

կէք , եկէ՛ք ամենքդ ալ հո՛ւ» ։

«Այդ ֆրիցին փորն ի՞նչ սա-
տանայ մտաւ արդեօք» ըսաւ Ոս-
տիկանը իր քովինին : «Այս մարդը
չ'ըլլայ թէ խելքը թռուցած ըլ-
լայ : »

«Ամեն դիէ գեղին բնակիչները
հոն կը վազէին : Այն ամենը որ
արդէն ստորագրեր էին եւ ուրիշ-
ներն ալ որ կ'ուզէին ստորագրել,
եկեր սեղանին բոլորտիքը շրջա-
պատեր կեցեր էին ու զարման-
քով մը դէպ ի Քրաֆթ կը նայէին,
որն որ արձանի մը պէս անշարժ
կեցաւ մնաց մինչեւ որ վերջին
մարդն ալ եկաւ հասաւ :

«Սիրելի հայրենակիցք իմ » ։
Սկսաւ Քրաֆթ : «Ենթադրենք
մէկ դէպք մը թէ , դուք որ զիս
հոս շրջապատեր էք , անարժան
կերպով մը ուրիշէն խաբէու-

թեան մէջ ճգուած ու առանց
ձեր գիտնալուն նենգուած ու
մանաւանդ թէ կողոպտուած ըլ-
լայիք , եւ թէ միայն ես վրա-
հասու գտնուէի այդ խաբէու-
թեանն ու գողութեանը : Ի՞նչ
ընելու էի ես : Կրնայի՞ լռել : Ես
ալ միթէ թո՞ղ տալու էի որ դուք
խաբուէիք ու կողոպտուէիք :
Կամ թէ ընդհակառակն իմ պարտ-
քըս չի՞ պիտոր ըլլար խաբէու-
թիւնն յայտնել ձեզի : — Պատաս-
խանեցէ՛ք : »

«Բնականապէս պէտք էր որ
խաբէութիւնն յայտնէիր » պա-
տասխանեց դատողակիցը «որով-
հետեւ գողունին պահողը , գողին
հաւասար է : »

«Շիտակը ըսիր . — իմ կարծիքս
ալ այդ է» շարունակեց Քրաֆթ :
«Ասոր համար ալ կ'ուզեմ ձեզի

ցուցընել թէ դուք ի՛նչպէս խա-
բուեր կողոպտուեր էք : — Այս,
'ի վեառ ձեր եղած գողութիւնը
խիստ մեծ է, ինչու որ բանը ստըկի
եւ ուրիշ ժամանակաւոր բարիքի
վրայ չ'է, հապա ձեր կրօնական
համոզմանց վրայ, ձեր ամենէն
գերազանց բանին վրայ : Դուք
զարմանքով երեսս կը նայիք, հի-
մակ ըսածս կը վորձեմ : Մենք
ամենքս ալ քրիստոնէականէն
գիտենք որ ամեն կաթոլիկ պար-
տաւոր է Եկեղեցւոյ սովրեցու-
ցածին հաւատալ : Արդ մեր Եկե-
ղեցւոյ Ուսուցիչ մասը վերջին
Ժողովին մէջ հրատարակեց որ
Պապը անսխալ է երբ որ իբրեւ
ծայրագոյն Ուսուցիչ հաւատոյ
կամ բարոյից վարդապետութեան
մը վրայ վճիռ տալու ըլլայ : Մի
եւ նոյն ատեն Ժողովքը նաեւ

հրատարակեց թէ ով որ այս ուղ-
ղափառ վարդապետութիւնս չըն-
դունիր, Եկեղեցւոյ հաղորդակ-
ցութենէն դուրս է : Ուրեմն թէ
որ դուք Պապին անսխալութեան
դէմ ուղերձ կը բանաք՝ եւ զձեզ
անոր հակառակ կը ցուցընէք .
նոյն իսկ ասով Եկեղեցիէն դուրս
են ան ամենքը որ ուղերձին ստո-
րագրեցին : Անանկ է նէ աս պա-
րօնները ձեր հաւատքը ձեզմէ
կողոպտեցին, երբ որ ձեզի ստո-
րագրել տուին այս ուղերձը : »

« Բոլոր գեղացիները երեսնին
կախեցին : Ֆրամասօններն ալ
քթերնուն տակէն մռմռացին ու
անիծեցին Քրաֆթը :

« Մենք Եկեղեցւոյ դէմ չ'ըն-
դրեցինք, միայն նոր Աստուծոյ
դէմ է մեր բողոքը » պաշտպան
եղաւ Ֆլուռը :

« Այո՛, — բուն իսկ հող է ձեզի դէմ գործուած վատութիւնը » կրկնեց Քրաֆթ , արհամարհոտ աչքով մը Ծրամասօններուն նայելով : « Պապական անսխալութեան վարդապետութիւնը ձեր աչքին իբրեւ անտեղութիւն մը , իբրեւ հայհոյանք մը , իբրեւ մէկ զարհուրելի հրէշ մը ներկայացուցեր են : Պապը ամենեւին նոր Աստուած մը չ'է : Ինքն ալ մեզի պէս տկար ու մեղանչական մարդ մ'է, — միշտ այս է եղած ուղղափառ Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը , այս է նաեւ այսօրուանը : Այսօր ալ ուղղափառ Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնն այս է որ Պապն ալ կրնայ մոլորիլ ու սխալիլ ինչպէս ուրիշ ո՛ր եւ է մարդ, — եւ թէ մենք Պապին ամեն մէկ ըսածն ու գրածը իբրեւ ճշ-

մարիտ ընդունելու երբէք պարտական չենք : Ծիծաղելի ու անտեղի բան է պահանջելը որ Պապը կարենայ հաւատոյ նոր վարդապետութիւններ հնարել , Աստուծոյ պէս կրօնական ճշմարտութիւններ յայտնել : Ճիշդ ասոր հակառակն է ճշմարիտը , ըստ որում ուղղափառ Եկեղեցւոյ վարդապետութեան համեմատ Պապը յայտնեալ վարդապետութիւններէն բան մը չի կրնար ու պէտք չէ փոխել : Նա մանաւանդ ինքը պարտաւորուած է , իբրեւ Գլուխ Եկեղեցւոյ , հող տանելու որ Քրիստոսի վարդապետութիւնները մաքուր եւ ամբողջ պահպանուին : Պապը եւ ոչ մէկ վանկ մը աւելցունելու կամ պակսեցունելու է : — Հիմայ , իմ հայրենակիցներս , ձեզի կը հարցու-

նեմ . — ան որ ինքն ալ ուրիշ-
ներուն պէս տկար ու մեղանչա-
կան է , կրնա՞յ նոր Աստուած մը
ըլլալ : Կրնա՞յ մի Պապը նոր Աս-
տուած մը ըլլալ քանի որ ինքն
ալ կը սխալի կը խաբուի , ինչ-
պէս մեզմէ ամեն մէկը : Ուրեմն
ի՞նչպէս այս պարոնները կուգան
զձեզ խաբելու եւ որոգայթի մէջ
ձգելու , մեր Եկեղեցւոյ ծայրա-
գոյն Գլխուն դէմ ատանկ վատա-
համբաւ բաներ ձեզի հաւտացու-
նելու :

«Այս մէկ մեծ անպատշաճու-
թիւն մ'է քու կողմէդ » պօռաց
Եղեայր Եհու :

«Բրտութիւն մ'է » պօռաց Եղ-
եայր Սամսոն կատղած :

«Իմա չ'է անպատշաճութիւնն
ու բրտութիւնը . հապա ձերն է
պարոններ » պատասխանեց Ֆրից

Քրաֆթ , լի սրտմտութեամբ :
«Դուք էք որ պարզամիտ գեղ-
ջուկները խաբեր էք , նենգու-
թեամբ զանոնք զրգռեր էք ի-
րենց Եկեղեցւոյ Գլխուն դէմ
ձեր սուտ խօսքերովը — եւ այս,
անպատշաճութենէն շատ աւելի
դէշ է : »

«Դո՛ւրս տուր սա ուղերձը ,»
պօռաց Ռաքէր :

Քրաֆթ բանի տեղ չի դրաւ
այս պահանջումը ինքը՝ ապշած
գիւղացիներուն դարձաւ ու ը-
սաւ :

«Սիրելի հայրենակիցք . ձեր
բարեմիտ հաւատարմութիւնն ալ
բոլորովին յանցանքէ գերծ չ'է :
Դուք ալ լաւ կը ճանչնաք այս
երկու պարոնները : Դուք գիտէք
որ ասոնք թէեւ ուղղափառ Ե-
կեղեցւոյ մէջ մկրտուած են , -

բայց ձեզմէ մէկն ալ զանոնք
 Եկեղեցին , խոստովանարանը ,
 կամ Ս. Պատարագին ներկայու-
 թեանը չ'է տեսեր : Նաեւ դի-
 տէք որ իրենք ալ շատ վարժ
 են Կրօնքը ծաղրելու , կղերը
 զրպարտելու : Ուստի պէտք էր
 որ դուք ձեզի հարցընէիք . ի՞նչ
 պէս է որ Ռաքէր ու Շլեխթ
 պարոնները ասանկ մէկէն կու-
 դան ինքզինքնին ուղղափառ հա-
 լատոյ ջերմեռանդ ցոյց կուտան ,
 — անոնք որ մինչեւ ցայսօր այս
 ուղղափառ հաւատքին վրայ միշտ
 արհամարհանքով խօսած են :
 Դուք պէտք էր որ խոհեմութիւն
 գործածէիք ու մտածէիք որ բան
 մը պիտի ըլլայ տակը , այսինքն
 ասոնք ծածուկ պատճառ մը պի-
 տի ունենան : — Հա՞րկ է ըսել
 ձեզի թէ ո՞րն է այդ ծածուկ

պատճառը . — պարզապէս սա է :
 Աստուծոյ հաւատասցող մարդիկ ,
 անկրօն մարդիկ , ֆրամասօնք ու
 նեոք խօսքերնին մէկ ըրեր են
 ու կ'ուզեն ջնջել ամեն կրօնք որ
 իրենց հաճելի չ'է : Բայց իրենց
 ամենէն անհաճոյն ուղղափառ
 Եկեղեցին է . ուստի՝ անոր դէմ
 աւելի կը դրդեն ու կը գրգռեն :
 Ասոր համար ստերով , զրպար-
 տութիւններով , Կաթոլիկները
 իրենց Եկեղեցիէն ու անոր Գըլ-
 խէն հեռացունելու ետեւէ են : »

« Ատ մեկ ցած թելադրութիւն
 մ'է » ճշաց Ռաքէր կատաղու-
 թեամբ : »

« Զշմարիտն ալ այս է » կրկնեց
 Քրաֆթ : « Զձեզ ալ կը ճանչնամ :
 Հա՛յրենակիցք — իմ ականջնե-
 րովս լսեր եմ թէ ի՛նչպէս սոյն
 այս պարոն Ռաքէրը ընկերու-

Թեան մը մէջ նախատալից ծաղ-
րածութիւններ դուրս տուաւ
մեր կրօնքին ամենէն սուրբ խոր-
հուրդներուն դէմ ալ, մինչեւ
անգամ հասաւ ան կէտը որ
պնդեց թէ Յիսուս Քրիստոս խա-
բեբայ մ'եղած ըլլայ : »

« Դո՛ւրս տուր սա ուղերձը »
պօռաց Շլեխթ խօսքը կտրելով
« դու իրաւունք չունիս զանի
քովդ պահելու : »

« Պարոն Ոստիկան , զձեզ կը
հրաւիրեմ որ ստորագրող քա-
ղաքակցացի իրաւունքը պաշտ-
պանէք » ըսաւ Ռաքէր :

« Այո՛ , այո՛ – չա՛տ աղէկ »
կրկնեց հասարակութեան գլու-
խը շուարած : « Պ. Քրաֆթ–հոս
տուէք ուղերձը , – այսինքն , ե-
թէ այս մարդիկը զայն կ'ուզեն
նէ : »

« Մենք ուղերձ մը բացինք
նոր Աստուծոյն դէմ » ըսաւ դա-
տողակիցը : « Բայց թէ որ բանը
Քրաֆթին ըսածին պէս է , ան
ատեն Պապը , այս նոր վարդա-
պետութեամբ , Աստուած չ'է ,
հապա՛ մեղի պէս մարդ : »

« Այո՛ , այո՛ . « Կանչեցին շատ
մը ձայներ շիոթ կերպով : »

« Պարոններ , ինծի մտիկ ըրէք »
պօռաց եղբայր Սամսոն . « ատե-
նախօսը հոն սեղանին վրայ կը
պնդէ թէ , ըստ նոր վարդապե-
տութեան ալ , Պապը մէկ մե-
ղանչական մարդ մ'է , կրնայ
սխալիլ ինքն ալ ուրիշներուն
պէս – ու ասոր համար Աստուած
մը չ'է : Բայց այս ըսածը սուտ է
– պէտք է որ սուտ ըլլայ , որով-
հետեւ ժողովքը հրամայեց որ
ամեն կաթողիկ հաւատալու է

թէ Պապը անսխալ է : Այս ըստոյգ բան մ'է : — Արդ եթէ Պապը անսխալ է , ալ մարդ չէ , հապա Աստուած մը : »

«Այդպէս է — այդպէս . — ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ» կանչեցին շատերը : Քրաֆթ տետրակ մը դուրս հանեց :

«Հայրենակիցք , մտիկ ըրէք : Նայեցէք սա գրքին — Եպիսկոպոս մ'է որ գրեր է , Մօզուէնտիոյ եպիսկոպոսը : Գրքին տիտղոսն է «Անսխալ վարդապետութիւն Պապին՝ ըստ Վատիկանեան ժողովոյ վճռոյն : — «Մօզուէնտիոյ եպիսկոպոսը ինքն անձամբ ներկայ էր Հռովմ , երբ որ Պապը անսխալ հրատարակուեցաւ . ուստի լաւ գիտնալու է ինքը թէ՛ Պապին անսխալութիւնն ըսելով ի՞նչ պէտք է իմացուի : Երեք

անգամ այս գիրքը կարդացեր եմ բայց բնաւ չեմ գտած բան մը , որմէ կարելի ըլլայ հետեւցունել թէ Պապը Աստուած մը ըլլայ , կամ թէ նոր հաւատոյ մաս մը կարող ըլլայ հնարել , կամ չ'կարենայ մոլորիլ : Ուշադրութեամբ մտիկ ըրէք , ձեզի ժողովոյն վճիռը կարդամ :

Ու Քրաֆթ կարդաց , ամենքն ալ ուշադիր մտիկ կ'ընէին :

«Ս. Ժողովոյն հաւանելովը՝ կը սովորեցունենք ու կը սահմանենք որ Աստուծոյ յայտնուած վարդապետութիւն է թէ Հռովմայ Քահանայապետը երբ որ ի Գահոյն խօսի , այսինքն երբ որ՝ բոլոր Քրիստոնէից վրայ հովուի ու վարդապետի պաշտօնը վարելով , իւր ծայրագոյն առաքելական իշխանութեան զօրութեամբը , հա-

ւատոյ կամ բարոյից վերաբերեալ
վարդապետութիւն մը սահմանէ
բոլոր եկեղիէն բռնութիւնը, Երա-
նելւոյն Պետրոսի անձամբը իրեն
խօստացուած աստուածային ա-
ռքնթերութեան շնորհիւ, նոյն
այն անսխալութեամբ ճոխացեալ
է, որով որ աստուածային Փրկիչը
ուզեց որ իր եկեղեցին ճոխա-
ցած ըլլայ հաւատոյ ու բարոյից
վերաբերեալ վարդապետութիւնը
սահմանելու մէջ. եւ թէ նաեւ
Հռովմայ Քահանայապետին այդ-
պիսի վճիռները ըստ ինքեան ու
չէ թէ եկեղեցւոյ հաւանութեամբ
բը անվերանորոգելի են : »

Հազիւ թէ ընթերցումը լմըն-
ցուց, Ռաքէր բարձր ձայնով մը
կանչեց. «Ուրեմն ճիշդ մեր ը-
սածն է. բովանդակ եկեղեցին
Պապին սովորեցուցածը իբրեւ

ճշմարիտ պէտք է բռնէ . բովան-
դակ եկեղեցին չի կրնար բնաւ
մէջ մտնել այն ամեն բանի՝ որ
Պապը կ'առաջարկէ, կը վճռէ ու
կը հրամայէ հաւատալ : Պապին
վճիռները անսխալութիւն են ա-
ռանց եկեղեցւոյ հաւանութեանը
կարօտելու,—կըսէ Ժողովը : Բո-
լոր Կաթողիկոսները՝ պէտք է որ
հաւատքով ընդունին Պապին վար-
դապետութիւնները ու ո՛չ մէկ
առարկութիւն մը կարենան ընել :
Այս էր ահա հիմակ լսածնիդ ,
պարոնայք : Ուրեմն Պապն անսը-
խալ Աստուած մ'է , ու մենք
ալ այս Աստուծոյն դերիներն
ենք : »

Ունկնդիրներուն խումբը որ
միայն մէկ կարդալով մը վար-
դապետութեան բռն միտքը չ'էր
հասկնար , Ռաքէրի խորամանկ

համարձակութեամբը սկսաւ հաւատալ՝ որ ժողովքը իրօք Պապին Աստուածութիւնը սովորեցուցած ըլլար։ Ի զո՞ւր Քրաֆթ այս կարծիքին հակառակ խօսեցաւ։

«Պապը այն ատեն միայն անսրխալ է, երբ որ իբրեւ բոլոր Քրիստոնէից հովիւ ու վարդապետ, վճիռ տալու ըլլայ» ըսաւ ինքը։

«Ատիկայ կրնայ երբ եւ ամեն անգամ որ իր կամքն ուզէ» կանչեց Շլեխթ։

«Կրնա՞ մի ուրանալ Պապին անսխալ ըլլալը» պօռաց Ռաքէր։

«Այո՛, կուրանամ» պատասխանեց Քրաֆթ։ «Ես կրսեմ. Պապը կրնայ մոլորիլ, կրնայ սխալիլ, ուրիշ ամեն մարդկանց պէս։ Միայն այն ատեն անսխալ է՝ երբ

հաւատոյ ու բարոյից վարդապետութիւններու մէջ իր ծայրագոյն Ուսուցչութիւնը կը վարէ։»

«Բայց ինչ, — ատոնք իմաստակութիւններ են» կանչեց Շլեխթ «Պապը անսխալ ըլլալ ուզած ժամանակը անսխալ է, — հետեւաբար ինքն երբ որ ուզէ Աստուած է։ Մէկալ մնացածը բոլոր սնոտի նրբութիւններ են եւ Յիսուսեան արուեստակութիւններ։»

«Դո՛ւրս ուղերձը» պահանջեց Ֆլունք զայրացած։ «Նոր Աստուածը մեղի պէտքը չէ։»

«Աստուածութեան մէջ արդէն երեք անձ ունինք. եւ հերիք է» պօռաց Ռաքէր։

«Շատ լաւ — այո՛, դուրս ուղերձը» պօռաղին շատ մը ձայներ։ «Հայրենակիցք — մէկ խօսք մ'ալ»

կանչեց Գրաֆթ անշիոթութեան մէջ : Դուք եւ ոչ իսկ կը կասկածիք թէ այն ուղերձը ձեզի համար ի՞նչ զարհուրելի հետեւանք պիտի ունենայ, ասոր համար ես ձեզի օտ հետեւեալ առաջարկութիւնը կ'ընեմ. երթանք շիտակ ժողովրդապետանոցը . մեր ժողովրդապետը մեզի՞ թող ըսէ թէ իրն ինչպէս է : Թէ որ հետեւութիւնն այն ըլլայ՝ թէ Պապն Աստուած է, այն ատեն ուղերձին տակը ես ալ կ'ստորագրեմ : Կը հաւնի՞ք այս առաջարկութեանս :

«Այո՛, — երթանք — ժողովրդապետանոց — այդ լաւ կ'ըլլայ» կանչեցին ամենքը :

Գ.

ԹԻ ԻՆՉՊԷՍ ՀԱԹԹԻՉԷՅՄԻ
ԲՆԱԿԶՆՅ ԱԶՔԵՐԷՆ ԿԱՊԸ
ԿԸ ՎԵՐՅՈՒԻ

Գեղեցիկ վիճաքանութեան աղմըկով գեղին մէջէն անցան, հետըզհետէ աւելի տաքնալով այս նոր Աստուծոյն վրայօք : Ոմանք կը պաշտպանէին թէ ժողովքը կարելի չ'է որ այնպէս ըմբռնած ըլլար՝ թէ Պապը Աստուած է : Ոմանք հակառակը կը պնդէին այն քաղաքացի պարոններուն հետ : Այն Ծրամասօնները ճարպիկութեամբ մը այն վայրկեաններէն օգուտ քաղեցին : Ռաքէր իր կալուածոց վարձաւորներուն հետ աւելի կը խօսէր : Շլեխթ ուրիշներու հետ կը խօսէր՝ որոնք իրեն ստակ տալիք ունէին՝ ան-

կից քարեջուր դնած ըլլալով :
Երկուքն ալ կը ջանային որ գե-
ղացիներուն անձնասիրութիւնը
գրգռեն Քրաֆթին դէմ :

«Անդգամութիւն մ'է» կ'ըսէր
Ռաքէր : «Ժողովրդեան ստորա-
գրած ուղերձը պահել անձնա-
կան իշխանութեամբ : Միթէ
Քրաֆթ ձեր ազատ կամքին իշ-
խանն ու տէ՞րն է : Ի՞նչ իրա-
ւունք ունի ինքը ձեզի հրամա-
յելու : »

«Բռնացող մէկն է այդ Քրաֆ-
թը» կը պօռար քարեջրածախ
Շլեխթը : «Ինչու որ ինքը ձեր
ըրածին ի՞նչ կը խառնուի Դուք
ազատ ժողովուրդ չէ՞ք : Ձեր
գործքերուն վրայ իրեն համար
տալու պարտք մը ունի՞ք : Այդ
ի՞նչ լրբութիւն է որ ուղերձը
կ'առնէ կը տանի : »

Գեղացիք իրօք կը համոզուէ-
ին՝ որ Քրաֆթին ըրածը անըզ-
դամութիւն ու բռնաւորութիւն
էր :

«Այդպէս է — պէտք է որ մեր
ուղերձը մեզի տայ , մենք ի՞նչ
որ կ'ուզենք ա՛ն կ'ընենք — ինքը
խառնուելիք չ'ունի երբէք : »

Այս միջոցիս Քրաֆթ յառաջ
վազեր էր ժողովրդապետանոցը :

Ժողովրդապետը ալեւոր ծե-
րունի մ'էր , արդէն քառա-
սուն տարիէ ի վեր այն հոգւոց
հովիւ եղած ըլլալով , գեղա-
ցւոց մեծ մասը ինքը մկրտեր
էր ու իրենց ամեն պսակներն
ալ ինքը օրհներ էր : Բոլոր այն
իւր ժողովուրդը կը սիրէր այդ
բարեպաշտ եւ քրիստոնէական
առաքինութիւններով ու սիրով
վառուած քահանայն , Բայց ժո-

ղովրդապետը միայն մէկ պակասութիւն մը ըրեր էր որ, ամպիրոնէն ընդհանուր կերպով չ'էր քարոզած իր հօտին թէ ինչ է Պապին անսխալութիւնը, եւ ասով հաւատոյ թշնամեաց որոգայթները չ'էր ոչնչացուցած: Արդ ինքը շատ զարմացաւ լսելով Քրամասօններուն դաւադրութիւնները, եւ ուղերձին գործը:

«Գէշ բան» ըսաւ Քրաֆթին պատմածին: «Ուրեմն, կ'ըսեն որ Պապը անսխալ ըլլալով Աստուած կ'ըլլայ, — որ Պապը կրնայ յայտնութիւններ ընել եւ կրնայ ամեն բանի ու ամենուն հրամայել: Այդպէս չ'է՞ մի»:

«Այո՛, վերապատուելի, կը խնդրեմ որ այդ մարդկանց սովորեցունէք:»

«Ես ալ այդ կ'ուզեմ ընել, սի-

րելի Ծրիցս. շատ խոհեմութեամբ գործեր ես. Ռաքեր ու Շէխթերկու նենգամիտ ընկեր են. գայլերու պէս իմ ոչխարներուս մէջ մտեր են. բայց ես այդ գողերը կ'որսամ, ու իմ սիրուն ոչխարներս ձեռքերնէն կ'առնեմ:»

Գլխարկը գլխուն ճերմակ մազերուն վրայ դնելով դուրս ելաւ տանը առջեւը բարձրացող սանդուխին վրայ: Այն լայն դաւիթը բազմութեամբ լեցուեր էր ու ասոնց ետեւն ալ ճամբուն վրայ շատ մը տղաք, աղջիկներ ու կանայք կեցեր ու խռոված անհամբեր ամենքն ալ կ'սպասէին:

Երբ որ յարգելի ծերունին երեւցաւ, ամենքը գլուխնին բացին:

«Գովեալ է Յիսուս Քրիստոս, Հայր ժողովրդապետ» մեծարան-

քով մը ըսին՝ ամենքը միաբերան ։

« Եղիցի միշտ եւ հանապազ »
սլատասխանեց ժողովրդապետը
զօրեղ ձայնով ։ « Սիրելի որդիք ։
Ուրախ եմ զձեզ հոս տեսնելուս ։
Խեղացի ճամբայ բռներ էք կրօ-
նական գործի մը մէջ , որ եւ իցէ
որոշում մը ընելնէդ յառաջ ձեր
հոգեւոր հօրը դիմելովնիդ ։ Այս
նիւթին վրայ որ հիմակ աշխարհ-
քիս երեսը մեծ աղմուկ կը հանէ ,
արդէն շատոնց ես ձեզի քարո-
զելու եւ սովորեցունելու էի , —
բայց կը կարծէի թէ ատի ձեզի
այնչափ հարկաւոր չ'էր ըլլար ։
Պապին անսխալութեան վարդա-
պետութիւնը նոր բան մը չ'է ։
այնչափ հին է որչափ որ նոյն իսկ
ուղղափառ Եկեղեցին ։ Քրիստոս
Տէրն մեր , արդէն ըսաւ առաջին
Պապին թէ » « Ի ու ես վէմ ու այդ

վիմին վրայ պիտի չինեմ իմ Եկե-
ղեցիս , եւ դժոխքին զօրութիւ-
նը պիտի չ'յաղթէ անոր երբէք ։ »
Այս խօսքերուն մէջ Պապին ան-
սխալութիւնը յայտնի կերպով
բովանդակուած է եւ ըսուած է ։
Որովհետեւ դժոխքին զօրութիւնն
ի՞նչ է . — է ստութիւն ու մոլո-
րութիւն ։ Ասանկ , սատանան
արդէն առաջին մարդուն ստու-
թեան ձեռքով յաղթեց ։ Նոյն իսկ
այս օրս ալ շատ մը սատանային
ընկերներ կան որոնք ասդին ան-
դին կ'իյնան հոգիներ ճանկ ձգե-
լու եւ ստութեան ձեռքով մո-
լորեցունելու ։ »

Զայրացած հովուին յանդիմա-
նալից աչքը երկու ֆրամասօննե-
րուն վրայ էր , որոնց երեսներն
կարմրեցան ու միթագնեցան ։

« Արդ եթէ Պապը ստութենէ

պիտի չի յաղթուի, ուրեմն անսըխալ է, » շարունակեց ծերունին : Թէ մէկ անգամ մը Պապը իր ծայրագոյն դահէն հաւատքի կամ բարոյից վրայ սխալ յայտարարութիւն կամ վճիռ մը տալու ըլլար նէ, այն ատեն Յիսուսի խոստումը կատարուած պիտի չ'ըլլար : Նայեցէք, ասկէց ալ սա յառաջ կուգայ որ թէպէտ եղած ըլլան Պապեր որ վատաբարոյ ու չար հղած ըլլան, բայց չ'է եղած երբէք եւ ոչ մէկ Պապ մը որ հերետիկոսութիւն մը սովորեցուցած ըլլայ : »

« Ներեցէք, Հայր ժողովրդապետ » խօսքը կտրելով ըսաւ դատողակիցը « Թէ որ պապական անսխալութեան վարդապետութիւնը արդէն ի Գրիստոսէ հաստատուեցաւ, հապա ի՞նչպէս

կ'ըլլայ որ մենք այսօր միայն անոր պէտք է հաւատանք : »

« Ինչու որ միայն մեր օրերը այս ուղղափառ վարդապետութեան դէմ կռիւ եւ ուրացութիւն ելաւ ուժգին կերպով եւ ամեն դիէն : »

« Վարդապետ » կանչեց Ֆլունք « Պապին բոլոր ըսածը Աւետարանն է մի : »

« Աստուած պահէ, որդեակս » պատասխանեց քահանայն ժըխտելու կերպով մը : Պապը կրնայ մոլորիլ, կրնայ մեղանչել եւ սըխալիլ ինչպէս ուրիշ ամեն մարդ : Միայն այն ատեն ինքը անսխալ է, այն ալ չ'է թէ ինքիրմէն, հապա Աստուծոյ շնորհքովը, երբ որ իբրեւ ծայրագոյն Ուսուցիչ բովանդակ Եկեղեցւոյ, հաւատոյ կամ բարոյից վարդապետութիւն

մը կը բացատրէ : Նաեւ այն ատենն ալ դարձեալ Պապը չ'է թէ անսխալ է «անհրաժեշտ» , այսինքն իր մարդկեղէն մտքին սեփական զօրութեամբը , հապա իր ծայրագոյն վարդապետութիւնն անսխալ է միայն Աստուծոյ առնթերութեամբը : Եւ ասանկ ալ ըլլալու է : Այսպիսի դէպքերու ատեն Եկեղեցւոյ մէջ պէտք է որ բերան մը ըլլայ որն որ մեզի ըսէ թէ ի՞նչ մտքով իմանալու է այս կամ այն վարդապետութիւնը : Դուք գիտէք թէ ի՞նչ մարդարէացաւ մեր աստուածային Փրկիչը սա խօսքերով» «ձեր մէջը սուտ մարդարէներ պիտի ելլեն ու շատերը պիտի մոլորեցունեն : » «Արդ երբ որ այս սուտ մարդարէները Աստուածաշունչը ծուռ մեկնեն , երբ որ բարոյից

վտանգաւոր վարդապետութիւններ ասդին անդին տարածեն , — ո՞վ պիտի մեզ պաշտպանէ մոլորութեան ու ստութեան դէմ : Ո՞վ մեզի պիտ' որ ըսէ թէ ո՞րն է Քրիստոսի վարդապետութեանն ուղիղ միտքը , ճշմարիտ ոգին : Ահա ասոր համար մեր Տէրն Աստուած , անսխալ վարդապետելու պաշտօն մը հաստատեց , — պէտք էր որ հաստատէր եթէ կ'ուզէր իր վարդապետութիւնն անայլայլելի պահպանել ամեն ժամանակի համար : Եւ այս անսրխալ Ուսուցիչը, Եկեղեցւոյ ծայրագոյն Գլուխն է , եւ բոլոր հանուրց Եպիսկոպոսներն են , ի միութեան ընդ Պապին : »

«Պապը կրնա՞յ նաեւ բոլորովին նոր հաւատոյ մասեր հանել, վարդապետ» հարցուց դատողակիցը :

«Ո՛հ, Հենրիկոս, այդ բանն ինքը չի կրնար: Պապը հաւատոյ վարդապետութեան վրայ ոչ գիր մը կրնայ յաւելցունել ոչ ալ պակսեցունել: Ինքը կրնայ միայն սահմանել թէ ի՞նչ մօքով իմանալու է Աստուծոյ յայտնուած ճշմարտութիւնները, զորոնք Քրիստոս իր Եկեղեցւոյն աւանդեց: — Ֆրից, շնորհք ըրէ գիրքդ վայրկեան մը ինծի տո՛ւր » ըսաւ:

Ծերունին տետրակը բացաւ:

«Մտիկ ըրէք, սիրելի որդիք, թէ ի՞նչ կ'ըսէ Ս. Ժողովքը այս կէտին նկատմամբ» եւ սկսաւ կարդալ «Պետրոսի յաջորդներուն Հոգին Սուրբ չ'է թէ ասոր համար խոստացուեր է որ իրեն յայտնութեամբը անոնք նոյն վարդապետութիւններ մէջտեղ հանեն, հապա որպէս զի իրեն առնթե-

րութեամբը պահպանեն սրբութեամբ եւ հաւատարմապէս բացատրեն Աստուծոյ յայտնութիւնը, որ է Հաւատոյ աւանդը: » — Ուրեմն Պապը ամենեւին հաւատոյ նոր մաս մը չի կրնար հնարել: »

«Հայր Ժողովրդապետ» խօսքը կտրելով ըսաւ Ոստիկանը: «Իրաւ է որ Պապին ամեն ինքնակալներն ու Թագաւորները հնազանդելու են: »

«Անշուշտ, պատասխանեց Ժողովրդապետը, «Պապը Թագաւորներուն վրայ ալ հովիւ ու Քրիստոսի փոխանորդ դրուած է: Ամենքն ալ պէտք է որ զանի ճանչնան ու անոր սովորեցուցածին ազանջ կախեն. — այս է Աստուծոյ կամբը: »

«Ըսածս այդ չ'էր, Հայր Ժո-

դովորդապետ» կրկնեց Ոստիկանը
«Ես կ'ուզէի ըսել թէ Ինքնակալ-
ներն ու Թագաւորները պար-
տաւոր են Պապին հնազանդիլ ,
նաեւ զուտ քաղաքական վար-
չութեան բաներուն մէջ , այն
բաներուն՝ որոնք ամենեւին յա-
րաբերութիւն մը չ'ունին ո՛չ հա-
ւատքի ո՛չ ալ բարոյից հետ : »

«Ո՛չ , ստուգիւ ո՛չ , » կրկնեց
քահանայն . «Աստուածային Փրո-
կիչն ըսաւ» «Իմ թագաւորութիւ-
նըս այս աշխարհքէս չ'է : » «Ա-
սոր համար է որ ինքը Պապերը
աշխարհային բաներուն ծայրա-
գոյն տիրապետ չ'զրաւ : »

«Աղէկ—բայց—հայր ժողովրդ-
դապետ . » պօռաց Ֆլունք չա-
րանենդ կերպարանքով մը , «բան
մը կայ՝ որուն խելքս չի հասնիր»
Ամեն մարդ կրնայ սխալիլ—կը-

սէ առածը : Պապն ալ կրնայ սը-
խալիլ ինչպէս յարգութիւննիդ
ալ ըսիք մեզի,—չատ լաւ : Այ-
սու ամենայնիւ ալ Պապն անսը-
խալ է ու չի կրնար մոլորիլ , երբ
որ իբրեւ ծայրագոյն Ուսուցիչ
Աստուածաշունչը կը մեկնէ : Հի-
մակ է որ ըսելիքիս կարգն եկաւ
թէ , Պապը որ անսխալ ըլլայ ,
Աստուծոյ պէս բան մը կ'ըլլայ ,
— Աստուծային յատկութիւն
մ'ունի , —Աստուած մ'է : Այս
կտորը իմ գլուխս չի մտնէր որ
մարդ մը կարենայ Աստուած ըլ-
լալ , եւ ոչ իսկ վայրկեան մը : »

Խորին լռութիւն . կրօնական
մտադրութիւն . Ծերունի քահա-
նային երեսէն քաղցր ժպիտ մը
սահեցաւ :

«Յրանչիսկո՛ս , » ըսաւ ինքը
Ֆլունքին : «Երեսս լա՛ւ մը նա-

յէ : Ամենեւին հաւատացե՞ր ես
դու բնաւ թէ՛ ես որ ծեր , դիւ-
րաբեկ եւ մեղաւոր Աստուած մը
ըլլամ : »

Ընդհանուր շարժում մը , ծի-
ծաղնին կը բռնեն :

« Ո՛չ , Հայր—երբէք մտքէս չ'եմ
անցուցեր թէ դու Աստուած ըլ-
լաս » պատասխանեց Ֆլունք :

Ժողովրդապետը աջ ձեռքը
վեր վերուց , շշնկոցը դադրեցաւ :

« Սիրելի որդեակք » սկսաւ շա-
րունակել ծերունին . « թէպէտ
ես մէկ մեղաւոր մարդ մ'եմ ,
սակայն աստուածային իշխա-
խանութիւններ կը վարեմ : Խոս-
տովանարանը կը նստիմ ու երբոր
զղջացած ըլլաք , զձեզ ձեր մեղ-
քերէն կ'արձկեմ : Իսկ մեղքե-
րուն թողութիւն տալ միայն
Աստուած կրնայ , եւ մէյ մ'ալ

այն մարդիկը՝ որոնց Աստուած
իշխանութիւն տուեր է այս խօս-
քերով » « Առէ՛ք Հոգին Սուրբը ,
ո՛ւմ որ թողուք իր մեղքերը ,
պիտի թողուին , եւ զո՛ր որ կա-
պէք պիտի կապուին : » « Ուրեմն ,
որչափ ալ որ , իբր խեղճ մարդ
ես իմ նուիրական կարգիս զօրու-
թեամբը խոստովանարանին մէջ
ըրածս միայն Աստուած կրնայ
ընել : — Հապա Սուրբ Պատարա-
դին մէջ ի՞նչ է ըրածս , Հացն ու
գինին կը փոխեմ յամենասուրբ
Մարմին եւ յամենասուրբ Արիւն
Յիսուսի : Ասիկայ մարդու մը
զո՞րծ է : Ո՛չ երբէք , այս ալ
մէկը չի կրնար՝ բայց միայն Աս-
տուած , եւ մէյ մ'ալ քահանայն՝
որուն ամենակարողը իշխանու-
թիւն տուեր է : Արդ՝ քահանայն
աստուածային կարողութիւններ

եւ իշխանութիւններ ունենալուն համար արդեօք մարդ ըլլալը կը ձգէ՞ — կ'ըլլայ Աստուած մը : Ո՛չ ասի պահանջելը սարսափելի հայհոյութիւն մը կ'ըլլայ : Բայց սեղանին վրայ եւ խոստովանարանին մէջ քահանային կատարածը շատ աւելի է Պապին ըրածէն , այսինքն՝ երբ անսրխալ եղանակաւ հաւատոյ կամ բարոյից վարդապետութիւն մը կը սահմանէ : Եւ նոյն ամենակարօղ երկնի եւ երկրի Տէրը՝ որ սուրբ կարգին միջնորդութեամբ քահանային մեղքերը արձակելու եւ Պատարագին սուրբ զոհը մատուցանելու իշխանութիւնը կը շնորհէր , միեւնոյն Ամենակարօղը Պապին ալ չմոլորեցնու շնորհքը տուաւ , եւ ուզեց որ անսխալ ըլլայ , այն ա-

տեն որ իբրեւ ծայրագոյն Ուսուցիչ , հաւատոյ կամ բարոյից վարդապետութեան մը միտքը կը սահմանէ : Եւ որչափ որ Աստուած ըլլալէ հեռու է քահանայն որ խոստովանարանին մէջ կ'արձրկէ՝ կամ թէ պատարագ կ'ըսէ , այնչափ ալ Աստուած ըլլալէ հեռու է Պապը որ կը սովորեցնէ : »

Բոլոր բազմութեան մէջ ընդհանուր եւ երկարատեւ զարմանքի ձայներ մը լսուեցան : Այն գիւղացիներուն աչքերը կարծես թէ յանկարծ լոյս տեսան : Ֆրամասօններն ալ այս՝ տրամադրութեանց ընդհանուր փոփոխութիւնը նշմարեցին եւ մտքերնէն հազար անէծք կարդացին ձերուսի քահանային : »

«Ալ ուրիշ դժուարութիւն մ'ունի՞ք , սիրելի որդեակներս»

հարցուց նորէն ժողովրդապետը:

«Չէ՛, Հայր ժողովրդապետ» պատասխանեց Ոստիկանը: «Հիմայ աչքերնէս կապը բացուեցաւ — տեսութիւննիս նորէն ստացանք:»

«Կը համարձակիմ տակաւին հարցում մ'ալ ընել» կանչեց Ֆրից Քրաֆթ: «Երբ որ կաթուղիկ մը Պապին անսխալութեանը չ'ի հաւատար, երբ որ անոր դէմ ստորագրութիւն ալ կը դնէ ուղերձի մը տակը, — ի՞նչ հետեւանք յառաջ կողգան ըստ եկեղեցական օրինաց:»

«Ամենատխո՛ւր հետեւանքներ սիրելի Ֆրիցս: Այդպիսին բանադրուած կ'ըլլայ, եկեղեցիէն դուրս ձգուած, Քրիստոսի խօսքին համաձայն» «Թէ որ մէկը Եկեղեցւոյ չի լսեր, զանի իբրեւ

հեթանոս ու մաքսաւոր բռնէ:»

Ուղերձին տակը ստորագրողներուն ամենուն ոսկրները դողելան:

«Հա՛յրենակիցք» կանչեց Քրաֆթ. «ամենուս կողմէն յարգելի ժողովրդապետ Հօր Հնորհակալ կ'ըլլամ մեզի տուած բարեօժար կրթութեանը: — Իսկ ձեզի գալով, կը խնդրեմ որ ամենքդ ալ նորէն Եզնիկն մարդագետնին վրայ դառնաք. հոն ձեզի նոր Աստուծոյ պիտի ճանչցունեմ:»

ԻՆՉՊԷՍ ՀԱԹԹԻՁԷՅՄԻ
ԲՆԱԿԻԶՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՍԿՆԱՆ ԹԻ
Ո՞Վ Է ՆՈՐ ԱՍՏՈՒԱԾԸ

Ֆրից Քրաֆթ նորէն սեղանին վրայ է ու բոլորտիքը ամբողջ գեղին բազմութիւնը կը սղմուին նոր Աստուծոյն բաները իմանալու համար : Շլեխթ ու Ռաքէր բոլոր ճիգերնին կը թափեն ուղերձը դուրս հանել տալու համար , իրենց պարտապաններուն ու վարձւորներուն ձեռքով : Եւ իրենց համար զօրաւոր դաշնակից մ'ալ հասնելով : Մեծ կառավարին գալովը—որն որ Պառլամենտին մէջ Եւթայի Յովնան կը կոչուէր : Ռաքէր իրաց վիճակին վրայօք իրեն տեղեկութիւն ղրկեր էր , ուստի ինքն

ալ խորխտալով դէպ ի դաշտ շտկուեցաւ : Հոն իր երկու կողմը Ռաքէր ու Շլեխթ կեցած , ու կլոր սեղանին մօտ դեղացիք ալ յարգանք իրեն տեղ կը բանան :

«Հայրենակիցք» ասանկ կ'ըսէր Քրաֆթ թափանցիկ աչքով մը կառավարին նայելով : «Դուք նոր Աստուծոյն դէմ ուղերձ մը ստորագրեր էք : Ձեզի ըսեր են թէ նոր Աստուածը անսխալ Պապըն է : Ասոր վրայ դուք ալ ձեր սրտին մէջ իրաւամբ դայրացեր էք , ինչու որ ամեն քրիստոնէի դժուար կուգայ որ մարդ մը Աստուած ըլլայ : Ո՛չ , մենք կռապաշտ ըլլալու կամք չ'ունինք : Ես ալ ուղերձին տակը իմ անունս կը դնեմ նոր Աստուծոյն դէմ : Բայց ո՞վ է այս նոր

Աստուածը. Պապը չ'է ատի: Դուք արդէն լսեցիք որ Պապը մեր սուրբ ուղղափառ եկեղեցւոյն վարդապետութեանը համեմատ մեղանշական եւ սխալական մարդ չէ՞ մի: Ուղղափառ եկեղեցւոյ մէջ բնաւ չ'են սովորեցուներ թէ Պապը ինքիրմէն եւ անձնականապէս անսխալ ըլլայ: Ո՛չ, Պապը միայն թէ Աստուծոյ շնորհք ընդունեցաւ կարենալու, մանաւանդ այս ստութեան եւ խառնակութեան ժամանակները, բոլոր աշխարհքին ըսել թէ ո՞րն է Քրիստոսի վարդապետութիւնն ու ո՞րը չ'է: Ահա բոլոր այս է Պապին անսխալութիւնը: Ուրիշ բան չ'կայ որ աստուածային ըլլայ, — բայց եթէ շնորհքը, որն որ Պապինը չ'է, հապա Աստուծոյ: Նմանապէս ստութիւն մ'է ըսե-

լը թէ՛ Պապը կ'ուզէ ամեն մարդիկը ճնշել, ամեն բանի մէջ մտնել, ամեն ինքնակալներուն ըսել թէ ինչպէս իրենց արքունի դաւադանը գործածելու են: Պապը իր ծայրագոյն հովուական պաշտօնին հոգեւոր պարտքերը կատարելէ զատ ամենեւին ուրիշ բան չ'ուզէր: Պապ — Աստուծոյ խնդիրը, ուրեմն, զուտ ինքնահնար գիւտ մ'է: — Բայց ես հիմայ ձեզի պիտի ցուցնեմ՝ թէ ո՞վ է նոր Աստուածը, սիրելի Հայրենակիցքս: Պիտի դարմանաք տեսնելու կուռք մը որ ամեն բանի ու ամենուն վրայ կ'ուզէ տիրել. — կուռք մը որ մեր խղճի ազատութիւնը կ'ուզէ ոչինչ դարձունել, մեր կրօնքը ճնշել, մեր հոգիները կորսնցնել: Պիտի տեսնենք թէ ինչպէս այն

նոր Աստուածը կ'ուզէ զհինն Աստուած իր աթոռէն իջեցունել, ու տիեզերաց վրայ ունեցած տիրապետութենէն մերժել:»

Ձեռքը դրպանը տանելով ուղերձը դուրս կը հանէ: Եւ իրեն այն թուղթը մեկնելու ժամանակը Հաթիթիչյեյմիք իրարու հաճութեան ու ծափահարութեան նշան կ'ընեն, մեծ հետաքրքրութեամբ սպասելով թէ վերջն ո՞ր պիտի երթայ:

Կառավարը զարմացած կեցեր կը նայի սեղանին վրայի քաջատենախօսին «Շա'տ բան. — այդ խաբեբայ ի'նչպիսի լեզուանի մէկն է» իր քովինին ականջէն կը փսփսայ: «Ատանգաւոր մարդ մ'է — լաւ պիտի դիտեմ»:»

«Եւթայր Յոլլան» պատասխանեց Եհու՝ նոյնպէս ցած ձայնով:

«Բոլոր կառավարչի իշխանութիւնդ բանեցուր ուղերձը դուրս հանել տալու համար:»

Կառավարը հասկցողութեան նշան մը կ'ընէ: Յետոյ կ'սկսի Քրաֆթին ամեն մէկ շարժումը դնել, անոր բերնէն ելած ամեն մէկ խօսքը կ'ընել, խիստ նման դարանակալ դադանի մը՝ որ յաջող վայրկենի մը կ'սպասէ իւր որսին վրայ յարձըկելու համար:

«Հայրենակիցք, դուք նոր Աստուծոյ դէմ ուղերձին ստորագրեցիք, բայց չ'էք դիտեր թէ անիկա ինչ կը բովանդակէ իւր մէջը: Դուք ստորագրեցիք Ռաքէր եւ Շլեխթ պարոններուն հաւատարմութեանը վրայ վստահացած:»

«Այդ իրաւ չ'է» ըսելով մէջ ցատկեց Շլեխթ. «մենք կ'ուզէ-

ինք կարդալ ուղերձը բայց թող
չ'տուին որ շարունակէինք : »

« Ճիշդ , ինչու որ իմ հայրենա-
կիցքս հրամանոցդ հաւատարմու-
թեան վրայ շատ վստահացեր
էին » կը կրկնէ Քրաֆթ : « Դուք
ո՛վ Հաթթիշէյմցիք , լսեցէք թէ
ի՞նչ բանի ստորագրեր էք : Մի-
այն երկու կէտ են : Առաջինը
կ'ըսէ . « Ուստի մեք խոնարհա-
պէս կը խնդրենք ձեր թագաւո-
րական Բարձրապետութենէն
որ մարդասիրապէս բարեհաճի
հրամայել որ երբէք ոչ դպրոցի
մը եւ ոչ եկեղեցւոյ մէջ Պապին
անսխալութեան վարդապետու-
թիւնը չ'ի սովրեցուի : Կամ ասոր
հակառակ եթէ բնաւ եկեղեցա-
կան մը իբրեւ քրիստոնէական
սովրեցունող , դպրոցներու մէջ
համարձակելու ըլլայ քարոզել

Պապին անսխալութիւնը , թո՛ղ
Ձեր թագաւորական վեհափա-
ռութեան հրամանաւը պաշտո-
նադուրկ ըլլայ : » « Այս է ահա
առաջին կէտը : Մենք քիչ մը յա-
ռաջ իմացանք որ Պապին ան-
սքիսալութիւնը Աստուծոյ մէկ շը-
նորհքն է . ամեն ժամանակ Յի-
սուսի վարդապետութեան մաք-
րութիւնը պահելու համար : Ի-
մացանք նաեւ որ Յիսուս Քրիստոս
ինք , առաջին եղած է վիմին այս
անսխալութեան վարդապետու-
թիւնը սովրեցունելու , որ վիմին
վրայ ինքը իւր եկեղեցին կը շի-
նէր : Ուրեմն այս վարդապետու-
թիւնը աստուածային վարդապե-
տութիւն մ'է , ուղղափառ վար-
դապետութիւն մ'է ամենակա-
րեւոր : Հիմակ լաւ արթուն կե-
ցիք , Հայրենակիցք : Այս ուղեր-

ձին մէջ * կը խնդրուի (գերմանիոյ) Ինքնակալէն որ այս ուղղափառ վարդապետութիւնը արգիլէ Եկեղեցիներու եւ դպրոցներու մէջ : Կը խնդրուի ուրեմն որ մեր Ինքնակալը ջնջէ ինչ որ Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ Որդին սովորեցուց, — որ ջնջէ յաստուածուստ յայտնուած ճշմարտութիւն մը : Հայրենակիցք — կը հարցունեմ ձեզի ասի մեր (քրիստոնեայ) Ինքնակալէն ոճրագոր-

* Աս վերջին գլխուն մէջ հարկ սեպեցինք տեղ տեղ բառ մը փոփոխել, կամ յաւելցունել ( ) փակագծով եւ երբեմն նաեւ ամբողջ խօսք մը զանցընել, բայց առանց հեղինակին գաղափարաց շարքը խանգարելու, և ասոնք ըրինք որպէսզի չ'ըլլայ թէ որեւիցէ ակնարկութիւն մը ըրած սեպուելու վտանգին հանդիպինք :

ծութիւն մը բռնաւորութիւն մը պահանջել չ'է : . . . . .

«Կանկ առ» կը պօռայ կառավարը կատաղի կերպով մը, յառաջ երթալով . շնորհ վար իջիր — այս վայրկենիս : »

Գեղացիք պաղած միտ կը դնեն ու առանց շունչ առնելու գլուխնին կ'երեբցունեն լաւ մը հասկընալու համար : Քրաֆթ անշարժ կը մնայ :

«Արդեօք ինչո՞ւ համար պէտք է որ իջնեմ, Պ. կառավար : »

«Որովհետեւ ապստամբ մ'ես — խռովարար մը, խառնակիչ մը ժողովրդեան : »

«Ե՞ս մի . ի՞նչ կերպով : »

«Դուն ըսիր որ Նորին Թագ . Ահափառութիւնը բռնաւորմ'է : »

«Ես այդպէս չ'ըսի . միայն սա
ըսի թէ կը խնդրուի Ինքնակա-
լէն որ բռնաւոր մը դառնայ» . .

. . . . .
. . . . .
. . . . .

Մօռնջ շշնկոց մը Գեղացւոց
աչքերէն կրակ կը ցատկէ : Կա-
ռավարը երթալով աւելի կատաղի
կ'ըլլայ :

«Շո՛ւտ, վար սեղանէն» կը պօ-
ռայ կատղած ձայնով մը : Զքեղ
պիտի բռնել տամ : Թիկնապահք
— հո՛ս : »

Մինչդեռ երկու թիկնապահ-
ներ դէպ ի սեղան կը խրուին այն
խիտ բազմութեան մէջէն՝ որ ա-
նոնց մէկ կրաւորական ընդդի-
մութիւն մը կ'ընէ, Քրաֆթ բար-
ձրէն վեհ քամահրանքով մը կատ-
ղած կառավարին կը նայի :

«Զի՛ս կ'ուզէք բռնել տալ —
զի՛ս, ազատ մարդ մը որ յանցանք
մը չ'եմ գործած : »

«Գու ժողովրդեան խառնակիչ
ես : »

«Ո՛չ , ես ժողովուրդը կը լու-
սաւորեմ իրեն, եւ իւր կրօնքին
դէմ գործուած ոճիրներուն վրա-
յօք : » . . . . .

. . . . .
. . . . .

«Լո՛ւ — ձայնդ քաշէ — ապըս-
տամբ» կը պօռայ կառավարը :

«Անիկա իրաւունք ունի» յան-
դուզն ձայն մը բազմութեան մէ-
ջէն կ'ազաղակէ :

«Վար — թիկնապահք , շո՛ւտ
հիմա սա անդրալեռնեան յեղա-
փոխականը բռնեցէք , » կը հրա-
մայէ կառավարը :

Թիկնապահները կը մօտենան :

Գեղացւոց շնորհոյն կը շատնայ ու կամաց կամաց սպառնալից կ'ըլլայ :

Պարոն կառավար, շնորհք ըրէք աչքերնիդ ու ականջնիդ լաւ բացէք . » կը կանչէ Քրաֆթ « Մէյ մը բոլորտիքնիդ նայեցէ՛ք : Ամբողջ սա հասարակութիւնը ձեր բռնութեան դէմ զիս պիտի պաշտպանէ : Ամբողջ հասարակութիւնը պիտի ցոյց տայ որ մենք գերի չ'ենք : »

« Քա՛ջ , » կը կանչեն գիւղացիք : « Զ'ըլլայ թէ թիկնապահ մը համարձակի քեզի դպչելու եւ ո՛չ մատի ծայրով մը : »

« Շարունակէ՛ . դուրս հանէ սա նոր Աստուածը . ամբողջը տեսնենք թէ ի՞նչ է : »

Կառավարը կը հասկնայ որ իր ոստիկանական իշխանութիւնը

գործածել անկարելի է . ուստի աւելի մեծ մտադրութեամբ անվեհեր Քրաֆթին ձառը նորէն մտիկ ընելու կ'սկսի , որպէսզի քրէական յանցանք մը գտնէ ա-նոր խօսքերուն մէջ :

« Հա՛յրենակիցք , նոր Աստուածն այն է որ զհինն Աստուած իր Աթոռէն ձգել , իր թագաւորութենէն մերժել կ'ուզէ : Ո՞վ է աս նոր Աստուածը . ասի (Յրամասնութեան) — Աստուած է : Որովհետեւ այս (Յրամասնութիւն) ըստած կուռքը կը համարձակի նախ մարեցնել ու փոփոխել եւ յետոյ ալ բոլորովին ջնջել այն յայտնութիւնները զորոնք ըրեր է հինն Աստուած , որն որ խօսեցաւ մարդկային ազգին իր նահապետներուն , Մարգարէներուն եւ մանաւանդ իր աստուածային

Որդւոյն բերնով եւ կը շարունակէ խօսիլ իր Եկեղեցւոյն միջոցաւ մինչեւ աշխարհքիս վերջը : Արդէն հիմակուց այս նոր Աստուածը սկսեր է դպրոցներու մէջ մեր տղայոց բերնէն խլել իրենց հանապազօրեայ հոգեւոր հացը , Կրօնական ճշմարտութիւնները : Ինչու որ կ'ուզէ դպրոցներէն վռնտել մեր քահանայները , Յիսուսի Քրիստոսի առաքեալները : Նոր Յրամասօնութիւն — Աստուածը կ'ուզէ որ ա'լ զօրութիւն չ'ունենայ Քրիստոսի խօսքը թէ . « Գնացէ՛ք , սովորեցուցէ՛ք ամեն ազգաց : » Հիմայ ես ձեզի կը հարցունեմ թէ այս նոր հեթանոսութիւնը որ այս ամեն բաները կ'ընէ , հին Աստուծոյ դէմ ապստամբ մը չէ՞ : Նոր Աստուծոյ մը պէս չի՞ մի վարուիր : »

« Այդպէս է , բուն տեղը նշան առիր » կանչեցին գիւղացիք աղմըկալից ձայնով մը :

« Հայրենակի՛ցք . լսեցէք հիմակ ուղերձին երկրորդ կէտը : Ահաւասիկ » « Թէ որ Գղերը ամալիոնէն Պապին անսխալութեան վարդապետութիւնը հրատարակելու ըլլայ , Ձեր թագաւորական վեհափառութիւնը թող մարդասիրապէս բարեհաճի վրձուել որ այդ բանը ընող ամէն քահանայի եկամուտքը յարքունիս գրաւուին : » « — Հայրենակի՛ցք , — գիտէ՞ք ի՛նչ ըսել է եկամուտները գրաւել : Ըսել է թէ խղճմտանքաւոր քահանայներուն թոշակը կը տրուի : Մեր մատրանապետները , մեր ժողովրդապետները , մեր Եպիսկոպոսները ստակ մ'ալ պիտի չ'ընդունին ասկէ

վերջ, այնչափ ինչքերէն զորոնք
(Բրուսիոյ) Տէրութիւնը Եկեղեցի-
էն գողցեր է: Մեր պապերը հոգ
տարեր էին որ սեղանին ծառա-
յողները առանց ապրուստի չ'ի
մնային: Ասոր համար. իրենց
բարեպաշտութեամբը Եկեղեցին
օժտեր էին: Բայց (Բրուսիոյ) Տէ-
րութիւնը Եկեղեցիէն ամեն բան
առաւ. եւ եթէ մինչեւ հիմայ
Գղերին թոշակ մը տուաւ, այդ
ալ իր ի վնաս Եկեղեցւոյ ըրած
կողոպուտներուն եւ ո՛չ իսկ տո-
կոսը կ'արժէր: Ու հիմայ ալ եւ
կամուտները յարքունիս գրաւե՞լ
մ'ալ պէտք էր: Ի՞նչ — միթէ մեր
խղճի տէր քահանայները անօթի՞
պէտք է մեռնին: Ասի բռնաւո-
րութիւն մը չէ՞ որ Աստուծոյ
առջեւ վրէժ կը կանչէ: — Ալ ի՞նչ
այս բանը միեւնոյն ատեն մեղի

դէմալ մէկ անիրաւ բռնութիւն
մ'է, որովհետեւ իրաւունք ու-
նինք մեր քահանայներէն պահանջ
ել Աստուծոյ յայտնուած ճշմար-
տութիւնները, Յիսուսի Քրիստոսի
վարդապետութիւնը ամբողջ եւ
լիովի: — Այսպիսի իրաւունք մը
ո՞վ կը համարձակի մեղի ժխտել:»
Կը կանչէ ատենախօսը կրակ
դարձած: «Արդեօք մենք (Յրա-
մասօնութիւն) — նոր Աստուծոյ
գերին կամ ծառաներն ենք: .
. . . . .
. . . . .

«Ո՛չ — ո՛չ երբէք:» Ուժով
մը կը պօռայ ամբոխը որուն կեր-
պարանքը երթալով սպառնալից
կ'ըլլայ:

«Ո՛վ Գերմանացիք, — ուրեմն
պաշտպանենք զմեզ» կը կանչէ
Քրաֆթ. օրէն է օրինաւոր դի-

մադրութիւն ընել : Մենք յարձակմանց ու սպառնալեաց տակ ենք : Աստուածաշնչին ո՞ր կողմը գրուած է թէ Աստուծոյ խօսքին քարոզիչները պարտաւոր են նախ . . . Ֆրամասօն պաշտօնէի մը հարցունել թէ ամբողջ Աւետարանը աւետարանելու կարո՞ղ են թէ ո՛չ : Թէ պարտական են հրաման խնդրել ուղղափառ վարդապետութիւնը ժողովրդեան քարոզելու համար : Ե՞րբ — ո՞ւր մեր աստուածային Փրկիչը իր Առաքեալներուն , իր Եպիսկոպոսներուն ու քահանայներուն հրամայեց այդպէս թէ . ուսուցէ՛ք ամեն ազգաց — բայց միայն (Ֆրամասօններուն) հրամանովը : Ասոնցմէ եւ ո՛չ մէկ դիր մը կայ Աստուածաշնչին մէջ : Զարմանալի պիտի ըլլար որ Աս-

տուծոյ խօսքին քարոզութիւնը մարդու մը հրամանէն կախումն ունենար : Յիշեցէք սուրբ Պետրոս Առաքեալը . երբ որ Երուսաղէմի մէջ իրեն արգիլուեցաւ որ չ'աւետարանէ Աստուծոյ խօսքը. — ան առաջին Պապը արգելքի մտի՞կ ըրաւ . ո՛չ . Ս. Պետրոս Պապը ըսաւ այն ատենը» «Աւելի Աստուծոյ պէտք է հնազանդիլ , քան թէ մարդկան» «Ահա այս է աղէկը . այս կը խնդրենք մենք ալ մեր Եպիսկոպոսներէն , մեր ժողովրդապետներէն , իրենք Աստուծոյ պէտք է հնազանդին , քան թէ անոնց՝ որոնք Աստուծոյ թշնամի են : Պալատական վարձկան ու վատ քահանայները մեզի պէտք չ'են : Մենք Աստուծոյ քահանայներ , անոր խօսքը քարոզողներ կ'ուզենք»

«Այդ է որ կ'ուզենք — անշուշտ — լաւ ըսիր» Հարիւրաւոր ձայներ կը պօռան:

«Մեր պապերը իրենց ուղղափառ հաւատքին համար մեռեր են» կը շարունակէ Քրաֆթ «ուստի մենք ալ նոյն հաւատքին համար հարկ ըլլայ նէ մեռնելու պատրաստ ենք»:

«Առաջ նոր-Աստուածը պէտք է մեռնի, — հազար կտոր պիտի ընենք զայն, այն դեւը» կը պօռայ ձայն մը:

«Մարդ էք, եղբա՛րք» կը ձայնէ Քրաֆթ հետզհետէ աւելի յափշտակուելով. «նոր-Աստուածը քրիստոնէից մէկ թշնամի մ'է — յափշտակիչ բռնաւոր մ'է. նոր Աստուածը զմեզ կը հալածէ կը ճնշէ: Իր քուրմերը մեր պարզամտութեանը որոգայթներ կը լա-

րեն, եթէ տակաւին շարունակենք անգործ մնալ, զմեզ շղթաներով պիտի կապեն կաշկանդեն» (Ֆրամասօնութիւն) կուռքին քուրմերը մեր ամեն յարաբերութիւններուն մէջ կը սպրդին, մեր տներուն, դպրոցներուն, Եկեղեցիներուն մէջ կ'իշխեն: Կաթոլիկնե՛ր — թո՛ղ պիտի տաք ինքզինքնիդ նորեւուկ հեթանոս ամբարշտութեան սեղանին վրայ զոհ երթալու: — Սառնց ինքզինքնիդ պաշտպանելու իյնա՞լ կ'ուզէք այս կուռքին քուրմերուն դանակին տակը: Կաթոլիկնե՛ր արթնցէ՛ք» կը պօռայ քաջակորով ճարտասանը խօսուն ձայնով մը. «մեր բոլոր երկրին կաթոլիկնե՛րը, — բոլոր Եւրոպայի կաթոլիկնե՛ր — հերիք քուն ըլլաք — զարթի՛ք: Ձեր եկեղեցւոյ

գլուխը բանտարկեալ է, — ձեր եպիսկոպոսները չլթայի կը զարնուին— ձեր խղճի տէր քահանայներն պաշտօնազուրկ կ'ըլլան — Աստուծոյ խօսքին քարոզութիւնը կը խափանուի, — ձեր մանկտիներուն վարժարաններէն ե քահանայները դուրս կը ձգուին: — Կաթոլիկնե՛ր, մինչեւ ե՞րբ պիտի քնանաք, արթնցէ՛ք, վեր ելէ՛ք — դեռինն զարկէ՛ք (Ֆրամասօնութեան) — Կուռքը — Կեցցէ հինն Աստուած եւ իւր խօսքը:

Այս հրացայտ խօսքերը կայծի նման ժողովրդեան վրայ կ'աղդեն եւ արտաքոյ կարգի շարժում մը յառաջ կը բերեն սրտերուն վրայ: Կանայք կ'սկսին լալ, մարդկանց շրթունքը կը դողան, շատ ձայներ սաստիկ կը պօռան «Գետին անցնի Ֆրամասօնու-

թեան Կուռքը — Կեցցէ հինն Աստուած — Կեցցէ մեր կրօնքը:

Կառավարը կ'սկսի շփոթիլ ու ծածուկ մը քաշուելու ճամբայ կը բնտռէ — Քրաֆթ երկայն հանդիստ մը կ'առնու՝ մինչեւ որ փոթորիկը կը խաղաղի քիչ մը. յետոյ հռչակաւոր կերպով մը կը շարունակէ:

« Հայրենակի՛ցք, այս ըլլայ այսօր մեր երդումը առաջի Աստուծոյ. վար անցնի նոր հեթանոս Ֆրամասօնութեան կուռքը: Կ'ուզէք որ ձեզի ըսեմ թէ ինչպէս կրնաք ապահովապէս այդ նոր աստուածը կործանել: Կաթոլիկի գաղափարներ ունեցող մարդիկ ընտրելով խորհրդարանի ու ծերակոյտի անդամ: Ուստի առաջիկայ ընտրութիւններու ժամանակ մի՛ քնանաք:

Դուք զձեզ, ձեր որդիքը, ձեր կրօնքը պաշտպանեցէք բռնակալ Ֆրամասօնութիւն — Աստուծոյն դէմ: Եւ վերջապէս ալ կը հարցընեմ ձեզի, ձեր մէջէն ալ ո՞վ կ'ուզէ Պապին անսխալութեան դէմ ուղերձին տակը ստորագրուած մնալ:»

«Ո՛չ մէկս» կը պօռայ բոլոր ստորագրողներուն բազմութիւնը:

«Պատըռտեմ ուղերձը:»

«Պատառ, պատառ ըրէ՛» մէկ բերան կը պատասխանեն:

Քրաֆթ ամենուն ցնծութեամբ կը պատուտէ թուղթը ու հո՞վուն կ'ուտայ:

«Նայեցէք թէ ինչպէս կը թռչտի նոր-Աստուածը» կը կանչեն գիւղացիք: Այդպէս, քամին տանի այն ամեն մեր կրօնքը

ջնջել ուղողները: Մենք գերիչ'ենք, մենք ազատ մարդիկ ենք:»

«Հայրենակիցք, մեր սուրբ, ուղղափառ Եկեղեցւոյ Գլխուն, — երկրիս վրայ Աստուծոյ Փոխանորդին, — անսխալ Պապին, երիցս կեցցէ:»

Ամենքը ծափ զարնելու միջոցին Քրաֆթ վար կ'իջնայ սեղանին վրայէն: Յովնան, իր Սամսոն ու Եհոու Ելէֆայնէրուն հետ արդէն անհետ եղեր էին:

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐՈՒՆ

Ո Ի Ղ Ի Ղ Ն Ե Ր Ն

—

Երես 14—Տող ԺԷ.

Գէր

Երես 20—Տող ԺԳ.

Կուռքը

Երես 24—Տող Դ.

Ուռ կամ

Երես 38—Տող ԺԲ.

Գարեջուր

Alphabetical

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Alpha 14 - Sup 44

44

Alpha 20 - Sup 44

44

Alpha 24 - Sup 44

44

Alpha 30 - Sup 44

44

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1600063

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1600062

I

1543